

AZ OLÁHOK

EREDETÉRŐL

ÉS

POLGÁRI ÁLLÁSUKRÓL.

ÍRTA

SZABÓ BENŐ,

GYŐR SZAB. KIR. VÁROSI TÖRVÉNYSZÉKI TANÁCSNOK.

GYŐR 1865.

NYOMATOTT SAUERVEIN GÉZÁNÁL.

ELŐSZÓ.

Miután az 1848-ik évi törvényekben kimondott, s az 1861-ki országbírói értekezlet által javaslatba hozott ideiglenes törvénykezési rendszabályok elveivel is megerősített jogegyenlőségnek fogva a volt jobbágyok — kik közé az Oláhok is (Románok) sorozták — politikai jogok gyakorlatára képesítették, hogy ezen igen-igen nevezetes korszaknak vívmányai tündöklőbbek legyenek, jónak találtam leginkább az utókorra nézve a törvény előtti jogegyenlőségre emelt néposztálynak és népfajoknak eredetével a tisztelt közönséget megismertetni; mindennek előtt pedig az Oláhokéval, kik jelenben Románoknak neveztetnek, — 1-ör azért, mivel ezen nemzetnek eredetéről eddigi jelesebb történészeink is elágazó véleményben vannak. 2-ör. Mivel az Oláh vagy Román nemzet különösen az Árpád-

házi királyok alatt már élvezett némi kiváltságokat, és addig, míg idővel a közönséges jobbágyok sorsára jutott, ezektől különböző politikai állásban volt, és külön szerkezettel birt. 3-or. Mivel hivatalos teendőim után néha megmaradt s a dolgozatra fordított órák a segédforrások kikutatásánál rövidebb időfolyamot vettek igénybe, mint a többieké; de mind ez utóbbi nehézség mellett is, ha tapasztalandom, hogy a tisztelt olvasó közönség e csekély olvasmányt némi érdekeltséggel fogadja, kijelentem, hogy a két testvér Hazábani és kapcsolt részekbeni volt többi jobbágyságnak, úgy az Erdélyi Szászoknak is eredetéről és hajdankori viszonyaikról — már dolgozatban álló — olvasmányt elkészítve közelebb nyilvánosság eléadni fogok.

Az *Oláhok* történetiratainkban, okleveleinkben és törvényeinkben különféle nevezet alatt fordulnak elő. Azokat Béla királynak névtelen jegyzője *Blacci* és egy helyen *Blasii* nevezi, — II-ik András király által *Blaci*, — IV. Béla király idejétől fogva — ki a magyar *oláh* szavat a latin nyelvben először használta — egész Róbert Károly királyig *Ólad*, *Olahi* vagy *Olahi*, — azután Albert királyig majd *Olahi*, majd *Valach*, utóbb pedig minden törvényeinkben és okleveleinkben *VaXaehi* neveztetnek. ¹⁾ A jelenkorban pedig közönségesen *Románoknak* hivatnak.

2. §.

Az Oláhok magukat Erdély legrégebb lakosinak tartják, ²⁾ és nem ok nélkül; mert a történetíróknak általános véleménye szerint az erdélyi Oláhok maradécai azon nemzeteknek, kik Dák Decebal trónjának Tráján által történt felfogatása után Erdélyben vagyis Dacianak belsejében megmaradtak, s Tráján által ott gyarmatosított Rómaiakkal s egyéb nemzetekkel Tuhutumnak oda érkezétekig összeelegyedtek és egyek lettek.

3. §.

A névtelen jegyző világosan mondja, mikor Tuhutum Árpád engedelmevel Erdélyt elfoglalta, azt Olá-

¹⁾ Danielú Comides Vindiciae Anonymi. 63. Up.

²⁾ Mildeuberg: Handbch der Statistik Siebenbürgens. 11. lap.

hók és Tótok lakták (Blasii et Sclavi), fejedelmüket Gelon-nak nevezi; (Gelon Blacus, Gelon Dux Blacorum, Gelon Dux ultrasylvanus), és elbeszéli, miképpen a Magyarok Gelon hadát Almás vizénél megvervén, másnap Gelont futása közben elfogták és Kapós (Copus) vizénél megölték; azután a földnépe kezét adván, magát Tuhutum hatalma alá vetette; és ezen fogadását esküvel is megerősítette, mely eseménytől azon hely, hol ez történt, *Eskülonék* (Esculeu) neveztetett. *)

Ily nevezetű két helység Nagy- és Kis-Eskülo jelenleg is létezik Doboka vármegyében, és mai napig is mindkettő oláh falu.

4. §.

Tuhutum által történt foglalás alkalmával Erdélyben lakó számos Oláhok közül igen sokan ott helyben megmaradtak; ezen körülményt tanúsítják napfényre jött több okleveleink, különösen:

1-ör. II. András királynak 1222. évről kelt adománylevele, melylyel ő Erdélynek déli szegletén fekvő Barcza vidékét népesítés és a Kunok elleni védelem végett a német lovagok neve alatt ismeretes fegyveres barátoknak már ezúttal másod ízben adományozta.²⁾ Hermanno magistro ZUZ caritatis intuitu terram *fiurtza* nomine ultra sylvas versus Cumanos, licet desertam et inhabitatam contulimus, et ad orane inunimen regni contra Cumanos castra et urbes lapideas construere eos permissimus.“ Item concessimus, quod nullum tributum debeant persolvere, nec populi eorum, cum transierint per terram Siculorum aut per terram Blaccorum.³⁾ A hivatkozott adománylevélben em-

1) 1-8 Hisz 24. 25. 26. és 27. fejezet Schwandtneal.

2) Először t. i. 1211. Fejér T. 3. v. 1. p. 106.

3) Fejér T. 3. v. 1. pag. 371.

lített Székelyek és Oláhok alatt — IV. Béla királynak 1252. évről kelt alább az 5. §-ban idézendő levele szerint — a Szepsi Székelyszék vidéke keletről tözsomszédja a Barczaságnak, e mellett pedig létezik Kercz földje, melyet mai nap Bölön vidéke foglal el. A tributnm alatt pedig mindenesetre a Székelyek és Oláhok földén fennállott királyi vámok értetnek.

2- or. Szintén II. András királynak 1223-ik évrőli kegylevele, melylyel házi papjának Gocelinak a Ciszterciek Kerczi apátsága számára tett alapítványt megerősítette, ebben hasonlóul Oláhok említettnek. Item etiam confirmamus in praesenti privilegio terram, quam prius eidem monasterio (*de Kercli*) contulcramua, exemtam de Blaccis, pro remedio animae nostrae. ¹⁾

3- or. Ismét II. András királynak 1224. évben kelt levele, melyben a Szász nemzet híres Privilegiuma foglaltatik, hol a király többek közt így szól: Praeter Bupradicta, sylvam Blacorum, et Bissenorum cum acquis usus communes cxercendo cum praedictis seilicet Blacis et Bissenis, eIBdem contulimus. ²⁾

4- er. Róbert Károly királynak— 1322-ik évben a Kerczi apátság részére némely hatalmasok háborgatása ellen kiadott — védlevelében szintén már Kerczi Oláhok előfordulnak. Omnia bona mobilia ipsorum in ipsis monasterii villis seilicet in Kére (Orcuz) in Uarrabach, in Kére Valachorum stb.³⁾

Az idézett levelek figyelmes értelmezéséből bizton lehet következtetni, hogy Kercz földét a Kerczi apátság felállítására előtt Oláhok bírták; ennek egyik részét már

¹⁾ Fejér T. 3. v. 1. pag. 400.

²⁾ Fejér T. 3. v. 1. pag. 442.

^{*)} Fejér T. 8. v. 2. pag. 332.

II. András király az apátságnak ajándékozta, melyet a Ciszterciek benépesítettek, honnan azután mind a benépesített helység, mind maga az apátság *Kercz*-nek nevezetett; a másik résznek birtokában az Oláhok megmaradtak, ezt utóbb Róbert Károly a mondott apátságnak jószágai közé sorozta, s hihetőleg valamelyik király által ezen rész is a Ciszterciek apátságának adományoztatott, ktilönböztetés okáért azonban előbbi *Oláh Kercz* nevezetét megtartotta.

Egy *Kercz* a szebeni Szász-Szék kebelében ma is létezik, Szeben városának jószága.¹⁾ Mildenberg szerint I. Mátyás király — a szerzetesek rendetlen életmódja miatt (ob dissolutos Conventualinm mores) — az apátságot eltörölte, és jószágait a szebeni Egyháznak adományozta, melyek azután a városnak birtokába kerültek. Azonban Mildenbergnek ezen állítása hibás, mert a Kerczi apátság jószágai nem mind Szeben városának, hanem részben az egész szász nemzetnek váltak tulajdonává, p. o. Kis-Disznód s több helyek az egész nemzeté lettek.

5. §.

Erdélyországban az Oláhok igen nagy számmal laktak, amint ezt IV-ik Bélának néhány kegy levelei tanusítják, u. m.: az első 1252. évről, melylyel egy Székelynek Zék nevezetű földet adományozott. Quod accedens ad nos fidelis noster Vincentius Comes, filius Akadas, Siculi de Sebus, diligenter postulando, quod terram Zék, quac quondain Saxonis Fulkrun fuerat, sód per devastationem Tartarorum vacua et habitationibus carens remanserat, inter terras Olachorum de Kirtz, Saxonum de Brassu et terras Si-

¹⁾ Mildenberg: Handbnrg der Statintik Siebenbiurgens Heft 3. p. 79.

culorum de Sebus existentem, sibi conferre dignaremur.¹⁾ De meg kell jegyezni, hogy ez a Kirtz az előbb említett Kercztől egészen különbözik, az a Barczasági vagy a főhelytől Brassótól nevezett Szászoknak szomszédságában létezett; emez pedig azon a vidéktől nagy távolságban lakó Szebeniek szomszédja volt, valamint még ma is az.

6. §.

Tanúsítja ezt IV. Bélának egy másik levele is 1256. évről, melylyel az esztergomi Egyháznak szabadalmi megőjtattak és megerősítettek. Similiter in decimis percipiendis regalium proventuum ex parte Siculorum et Olacorum, in pecudibus, pecoribus, animalibus quibuslibet, exceptis terragiis Saxonum; séd ex parte Olacorum etiam ubique, et a quocunque provenientium in regno Hungáriac persolvi consvetorum; nec non super decimis exigendis stb.^{a)} Itt az erdélyi Oláhok a Magyarországiaktól világosan megkülönböztetvék.

Van IV. Bélának egy 3-ik levele is, mely tanúsítja, hogy az Oláhok Erdélyországban nagy számmal laktak; ebben az esztergomi Egyháznak minden szabadalmi elősoroltatnak, hogy az Érsek az előbbi Fejedelmektől nyert számos kegyleveleket mindig vele hordozni ne kénytelenitessék. Et usque modo in cisdem libertatibus, dominiis et exemptionibus, decimationibus urburarum a úri et argenti ac Camerarum monetas cudentium ac pecudum et pocorum provenientium ab Olachis et Siculis cum proprietate et possessione earundem sit usa et fireta sine diminutione.³⁾

IV. Béla királynak imént idézett három leveleiből nem csak az tűnik ki, hogy Erdélyben már a leg-

¹⁾ Fejér T. 4. v. 2. pag. 147.

²⁾ Fejér T. 4. v. 2. pag. 386.

³⁾ Fejér T. 4. v. 3. pag. 133.

régiebb időkben Oláhok laktak, hanem az is, hogy nagy számmal laktak, mert különben az esztergomi Egyház szabadalmi közt a számos Székelyek mellett az Oláhok külön meg nem említették volna, s az általuk a királynak fizetni szokott marhák tizedrésze, mely az esztergomi érseknek adományoztatok említést sem érdemelt volna; de még kevésbé tartattak volna érdemeseknek III. András király idejében az országos tanácskozásbani meghívásra, a mint ez III. Andrásnak 1291. évben kelt leveléből kitetszik. Nos Andreas Dei gratia Rcx Hungáriáé stb. quod cura nos universis Nobilibus Saxonibus, S[^]culis et Olachis in partibus transilvanis, apud Albam Jule, pro reformatione status eorundem congregationem cum eisdem fecissemus ab cisdem nobilibus saxonibus, Syctis et Olachis diligenter inquire fecimus. ¹⁾

7. §.

Az Oláhok Erdélyben nem egy helyen, hanem szétszórva a Magyarok, Székelyek és Szászok közt laktak; ezen körülmény kitűnik I. Lajos királynak 1366. évről kelt leveléből, ²⁾ melyben — az erdélyi egész nemességnek különösen az Oláhok ellen támasztott panasza következtében — rendeltetett, hogy a bűnös Oláhok megbüntettessenek, mert ha az egész nemesség — mely kezdettől fogva a tudvalévő 7 vármegyében lakott — panaszolkodott a kicsapongó Oláhok ellen, világosan érthető, hogy az Oláhok a nemesek közt a 7 vármegyében szétszórják, kik mind a mellett nem a nemesek, hanem a király népei voltak. Oláhok laktak a Szászok közt is, mert Mária király-

¹⁾ Fejér T. 8. v. 1. pag. 118.

²⁾ Fejér T. 9. v. 3. pag. 552.

nének kormánya alatt 1383. évben a Szebeni Szászok — a köztük lakó oláhokkal — az egymás ellen elkövetett sérelmek feledése s a jó szomszédságnak jövőbeni fentartása tekintetéből békére léptek, mely békelevél nyilván tanúsítja, hogy a Szászok közt sok királyi Oláhok léteztek;¹⁾ ugyan ezt bizonyítja Mária királynének szintén 1383. kelt egy adománylevele is,²⁾ mely szerint Omlás és Szelistye nevű Oláh helységek, melyek a szebeni szék kebelében a Szász nemzet birtokában vannak, az erdélyi püspöknek adományoztattak. Ide járni Lajos királynak 1362. évi adománylevele is ³⁾, mely Déva várhoz tartozó Zlasd nevezetű helységet emlit; ugyanaz 1377. évben Kolos vár városához közel fekvő Oláh faluját azon városnak adományozta. ⁴⁾ Zsigmond király idejében pedig a hadi sorozat szerint az erdélyi Oláhok külön hadi csapatot állítottak, mi szintén arra mutat, hogy az Oláhok Erdélyben szerteszét szóróvak.⁵⁾

8. §.

Mindazáltal a mai erdélyi Oláhok, kik az erdélyi népességnek közel $\frac{3}{5}$ részét teszik, nem mind az elősorolt ős iratokban említett Oláhoknak ivadékai, mert igen sok Oláh későbbben majd meghívásra, majd a nélkül a szomszéd Havasalföldről és Moldvából költözött Erdélybe.

¹⁾ Fejér T. 10. v. 1. pag. 132.

²⁾ Fejér T. 10. v. 1. pag. 68.

³⁾ Fejér T. 9. T. 8. pag. 803.

⁴⁾ Fejér T. 9. v. 5. pag. 160.

⁵⁾ Suppl. ad veatigia comitorum 1488. pag. 425.

9. §.

Eder e tárgyra vonatkozólag eképen ír: Erdély törvényeiben világos nyoma találtatik egy Moldvából érkezett Oláhok telepítvényének. (Parte III. Tit. XI. art. 10.)

Mondja tovább: Láttam több hiteles régi iratokból, hogy némely helységeknek lakosi az idő viszontagságai miatt elfogyván, jövevény Oláhok befogadtattak; néha oly feltétel alatt, ha az előbbi lakosok idővel megszaporodnának, a jövevény Oláhok azoknak helyet adni tartozzanak; többször a kóbor Oláhok nem is kértek a régi lakosoktól engedelmet a megtelepedésre, hanem megunván a sürti erdőkben! kóborlást (nomadizálást), megszállták azon helyet, mely nekik megtetszett, mitsém tartva attól, hogy onnan elüzetnek; mert vesző bői fonyott gunyhóikon kívül egyebük sem lévén, ezeknek elvesztésén kívül mi kárt sem szenvedhettek. Olvastam egykor I. Mátyás királynak egy 1487. évben kelt leveléből, hogy némely Oláhok egy ízben a havasokból lejövéen, Erdélyben egy bizonyos helyet önhatalommal megszállottak, melyet Uj-falunak neveztek, de mivel más békés honfiakat, leginkább a szomszéd királyi jobbágyokat háborgatták, ott maradásuk a király által meg nem engedtetett, falujokat a király felgyújtatta és megsemmisítette. (In Tabui. Nat. Sax. N. 443.) Hogy az Oláhok ily példák által sem rettentettek el az önhatalommal megtelepedéstől, kitűnik Erdélynek azon törvény helyéből (Part. IH. Tit 5. art. 2.), melyben írva van, hogy az Oláhok más nemzetbelieknek földjét majd csaknem nyilvános erőszakkal birtokolják.

Folytatja tovább Eder: Bethlen Farkas is állítja (Tóm. IV. pag. 436. 597.), hogy Mihály oláhországi Vajdának Erdélybeni uralkodása alatt, Oláhhonból Erdélybe sokan átköltöztek, s miután Oláhországból egy csapat a másik után kiköltözve, Erdélyben ide s tova kóborlott, az ország rendei ezt a közbátorságra nézve veszélyesnek találván, törvényt hoztak,

hogy az ily csavargók a földesurak által akárhol letartóztatathatnak és örökös jobbágyságra szoríttathatnak.¹⁾

Benkő is hasonlóul beszél Erdélynek közelebb múlt százdbeli Oláh lakosairól.²⁾ Pachimeres görög író szerint Traciában a XIII. században számtalan Oláh létezett és kóborolt (nomadizált) a Haemus hegyén egész a görög birodalom fővárosáig.

10. §.

Ezek nyomán állítani lehet, hogy azon Oláhok, kiket a honfoglaló Magyarok Erdélyben találtak, majd mind kóborok voltak, s azokat Géza vezér és Sz. István király a Magyar néppel egy időben ültette le; de maradtak közülök még utóbb is kóborok, kik Erdély hegyein, sőt sík földjein is soká, t. i. míg a Szászok megszorodtak, leginkább pedig a szomszéd Kunságban (Moldva és Havasalföld) csavarogtak, s ezeknek utódai az Oláh cigányoknak adtak nevet,

11. §.

Mind a mellett gondolni se lehet, hogy a Kerzi és Kirczi lakosok, IV. Bélának adózói, és III. Andrásnak az Országgyűlésre meghívott Oláhai, úgy a szebeni Szászokkal kibékülő és Zsigmond király alatt külön katonáskodó Oláhok, csavargó és baromtenyésztő kóbor Oláhok voltak.

12. §.

A névtelen jegyzőnek tanúsága szerint foglalás alkalmával Oláhok a Magyar hazában is laktak, a IX.

¹⁾ Eder. Roinae Pannonniae pag. 898.

²⁾ Benkő: Tranaylrania T. 1. p. 476.

fejezetben mondja: Pannóniában Tótok, Bolgárok és Oláhok laktak. Pannónia név alatt majd az egész Magyarországot érti, majd csak a dunántúli tartományt a Drávaig, i) de Erdélyt attól minden esetben megkülönbözteti; ¹⁾ tehát a IX. fejezetben az erdélyi Oláhokat nem értette, kikről máshol emlékezik.

13. §.

Legrégiebb időkben az Oláhok hazánk déli szegletén tartózkodtak, és maradékaik voltak azon Oláhoknak, kik a névtelen jegyzőnek tudósításával összhangzólag — a magyarok által elfoglalt tartományokban szétrobbantattak, s Glád népéből megmaradtak, de csak igen csekély számmal lehettek, mert az első korszaki királyok levelei közül IV. Bélának fentebb idézett esztergomi kegylevelén kívül Oláhokról egy sem emlékezik.

Továbbá Váradi különféle idegenekről beszél, de Oláhokról nem. Úgy Kéza és a Képes Krónika az Oláhokat nem számítják azon idegenek közé, kik a legrégebb időkben itt letelepedtek. Mindezekből szükségképpen azt kell következtetnünk, hogy Glád népe közt létezett Oláhok közül csak kevesen maradtak hazánkban, (annál többen Erdélyben) később azonban a Moldva-, Oláh-, és Erdélyországi Oláh nép közül, kik közt sok kóbor volt, némelyek részint megunva a kóbor (nomád) életet, sok helyeken önkénytelenül letelepedtek, részint erre szorítatva, több megyékben gyaratósítottak, különösen a keresztényeknek, a Török által történt kiirtása után a Krassó és Temesi Bán-

¹⁾ Névtelen jegyző 47. Fejezet

²⁾ Névtelen jegyző IX. Fejezet.

ságban, úgy a végvidéken is; a mint ezt alább idézendő, s Horvát-, Tót- és Dalmátországokra is vonatkozó törvényeink bizonyítják.

14. §.

Jelenleg az Oláhok száma 1,211,544-re megy, magok tisztán egy vármegyét sem foglalnak el, hanem a népességnek nagyobb részét teszik Krassó, Temes, Arad, Zaránd, Közép-Szolnok és Kraszna megyékben, Kővár vidékén, s a Bánsági határszélen; mintegy harmadát Bihar, Szatmár és Marmaros lakosainak; — negyedrészt Csanádnak; hatodrészt Ugochának és Torontálnak; vannak Békésben is.¹⁾

15. §.

Mindenek előtt említést érdemlenek azon híres Marmarosi Oláhok, kiknek eredetéről Engel és Fessler történetírók oly különbözőleg, — s mégis mindkettő hibásan — írnak.

A többek közt *Engel* Kun László idejéből beszéli: az 1284. évben hire futamodott Magyarországon, hogy a két évvel ezelőtt Holdnál, Oldumár vezérlete alatt megveretett, és Moldvába menekült Kunok által felizgatott Nogai tatár Chákán a Kunokon elkövetett sérelmeket megboszulandó Magyarországra rohanni szándékozik. Ezen Kun László megijedvén segélyért folyamodott sógorához Andronicus keleti császárhoz, ez meg is hallgatta kérését, s az Oláhokat, kik Haemus hegyétől kezdve Konstantinápoly külvárosáig fészkeltek, és a lakosokat gyakran háborgatták, reábeszélte, hogy a magyarok segítségére menjenek el, s Urias levelet (Urias-Brief) adott nekik, melyben a királyt arra kérte, hogy az Oláhokat a csatarendben

¹⁾ Fényes Elek.

a legveszélyesebb helyre állítsa, hogy a Tatárok által lekoncizoltassanak; ha pedig ez nem történnék, vissza ne eressze őket, hanem országában valahol szállítsa meg azokat. Mielőtt azonban az Oláhok megérkeztek, egy kisebb csapatban a Tatárok Erdélybe ütöttek, 8 mindaddig pusztítottak, míg a Szászok és Székelyek által Toroczkónál meg nem verettek, s ki nem űzettek. Ezen vereség miatt a Tatárok felboszongkodván 1285. évben nagyobb erővel rohantak Erdélyre, s onnét folytonos pusztítás közben egész Pestig mentek, szerencsére ekkorra az Oláhok megérkeztek, kiket a király csakugyan az első csapatba állított, maga pedig a Magyarokkal a másodikba vonult; a vitéz Oláhok a magyarok által segítettve, teljes győzelmet vettek a Tatárokon, kik megfutamodván folyvást Uldöztettek, s az országból kiűzettek.

A király a csata után az Oláhoknak Andronicus császár titkos boszuját felfödözte, kik miután előbbi lakhelyükre küldött kémjeik által megtudták, hogy a Görögök távollétük alatt lakó helyeiket elpusztították, nejeiket és gyermekeiket Romániából Kis-Ázsiába hurcztolták, Kun László királyt kérték, engedje meg nekik oly feltétel alatt az országban valahol megtelepülhetni, hogy keleti vallásuk mellett megmaradhasanak.

A király nem tagadta meg ezen kérésüket, s részint Erdélyben, Fogaras vidékét, részint Magyarországon Marmarost mutatta ki nekik lakhelyül. Ezen Oláhok Marmaros rengeteg erdeiben telepítvényeket alkottak, Tót nőekkel házasodtak össze, s ezeket vallásukra is áttérhették. A király ezen megtelepült Oláhokat igen megkedvelte, azért új Magyaroknak

nevezte őket, (latinul a megrövidített Neo-ungariból Nengari-nak hívták;) oklevelekben Schismatioi és Bulgari neveztetnek, mert Bolgárországon jöttek keresztül. De később kicsapongásaik miatt gyűlöletessé tettek magokat, leginkább Szepesben, melyen keresztül vonultak.¹⁾

Utóbb mint Engel beszéli: 1359-ben míg I. Lajos király Szerbország ügyeivel és az új Osztrák herceggel szövetség dolgában foglalatoskodott, az ország északi részén egy különös esemény történt; Kun László király által Marmarosba ültetett Oláhok felkerekedvén, Bogdán és ennek fia Drágosch vezérlete alatt, onnan minden sátorfáikkal együtt Moldvába szöktek, hol akkor ember nem lakott, s ott ezen szökevény Oláh nép azon társulatot alapította, melyet ma Moldvának nevezünk.

Lajos király a segítségül meghívott Kasimir Lengyel királynak segedelmével sem volt képes az Oláhokat visszamenésre kényszeríteni.²⁾ Ezekkel még kapcsolatban van, mit Engel az oláhországi Oláh nép társulatról mond, hogy t. i. Róbert Károly 1331. évben Oláhországot a végett támadta meg személyesen vezérlett hadseregével, hogy az 1288. és 1290. évek közt Erdélyből oda kiszökött Oláhok által alapított új országot meghódítsa és az erdélyi vajdának hatalma alá adhassa, de Róbert Károly Baratab (Bassaraba) vajdának hűtlensége miatt teljesen megverett. Ezen csatában a királynak alkanczellárja is elesvén, az ország pecsétje elveszett stb.³⁾

¹⁾ Engel: Qeschichte des ungarischen Keiches. 1. Thnil pag. 429—81,

²⁾ Engel 2. Theil pag. 99.

³⁾ Engel: Geschichte des ungarischen Reiches. 2. Theil 2 pag.27.

16. §.

A másik nagyhírű író Fessler ellenben a dolgot így adja elő: Andronicus, keleti császár tartván attól, hogy a számos Oláhság, mely Konstantinápoly vidékén, s a Haemus hegyén túl is tanyázott, a Nógai Tatárokkal egyesllett, kik birodalmát fenyegették; azért megtámadta az Oláhokat, kirabolta s hajóra rakatá Őket, azután a Hellespont keleti partjára szállította, s csak a legdúsabbaknak engedé meg minden vagyonuk hátrahagyásával a dunántúli átköltözködhetést, hol azelőtt laktak. Épen midőn ezen Oláhok Moldvába érkeztek, a Nógai Tatár Chákán, egy Alchákán és Oldumár Kun főnök vezérlete alatt Magyarhon ellen nagy hadat készített, melyhez az imént említett Oláhok is csatlakoztak akár jobb lakhely, akár zsiros ragadmány keresése végett. Azután Fessler leírva hol és miképen verettek meg és Űzettek ki, tudósítását eképen fejezi be: Miután a vérengzés dühe megszűnt, az a kérdés támadott, hogy azon Kunok, Nógai Tatárok és Oláhok, kik magukat megadták, lekonzoltassanak-e? vagy az országból kihajtassanak, vagy mint maguk kérték, az országba, mint szabad jövevények befogadtassanak, és lakhelylyel ellátassanak?

Azon Kun nagyoknak és nemeseknek kérelmére, kik a király zászlója alatt harcoltak, még inkább pedig, hogy a király hatalmát a magyar nemesség ellen erősítse, őket befogadta, s részint Bihar megyébe (Tatáros, Tatárfalva) Szathmárban (szintén Tatárfalva) és Pestben (Tatár-Sz.-Miklós, Tatár-Sz.-György), részint Marmaros rengetek erdei közt megszállította.¹⁾

Továbbá *Fessler* I. Lajos király idejéből beszéli: miképen Bogdán Drágosch egy Oláh ember a Moldva

¹⁾ Fessler I. Theil p. 677.

Szereth és Pruth folyók közt egy kis független Oláh nép társulatot alapított, t. i. a nevezett király az 1360. évi tavaszon hadseregét Besztercze vidékén átvezetvén ezen néptársulatot itt találta, melynek előbbi lakhelye fenn a Marmarosi hegyekben volt, azonTráciai Oláhok unokái közt, kik Kun László által a Nógai Tatárok társaságában megverettek, és befogadásért könyörögvén oda szállítottak.

Folytatja Fessler: hogy egy Ízben Drágosch számos vadász társaival a Kárpátok közt egy bölény (Auer-Ochs) nyomára talált, mely őket Planina hegy-ségbe vezetete; itt öröm lepte meg őt és társait, midőn az előttük nyílt termékeny, folyók és patakok által nedvesített sík földet megláták. Az egyik folyónál a vadászok észrevették azon barmot (bölényt) egy filzfa alatt heverve, a bika megöletett és lakomára készítettet. Lakoma közben a vidor vadászokban az a gondolat merült fel, jó volna az egész Marmarosi Oláh nemzedéknek azon a szép termékeny de népetlen és lakatlan vidékén megtelepülni.

A feltalált földnek élénk rajza után, Drágosch hontársainak kedve jött Marmaros sós hegyei közt létező sovány s nagy fáradtsággal munkálható földről a szerencsés feltalálók vezérlete alatt ama boldogabb vidékre költözni.

Épen ezen időben Szirmay István a Marmarosi főispán vagy elhalt, s így hivatala megürült, vagy pedig zászlóaljával a király hadánál volt, s így távolléte a kiköltözésnek kedvezett, mely kiköltözés annál inkább siettetett, mert Lajos királynak ama buzgósa már mindenhol mutatkozott, hogy Cerularius követőit a latin vagy legalább az egyesült görög ca-

tholica Egyházba térítse; azért a Marmarosi Oláhoknak legnagyobb része asszonyaikkal, gyermekeikkel és barmaikkal együtt a hegyeken átkelt, s Drágoschott, hol a bikát megölte, Vajdának választatott.¹⁾

17. §.

Marmarosból a kivándorlás Fessler szerint folytonosan tartott, ennek Lajos király 1361. évben véget vetni, s a kivándorolt népet visszahozni akarta, de midőn azon szép tartományt maga is meglátta, és új lakosinak bátorságát és elszántságát észrevette, s a mellett meggondolta, hogy ezen emberek kisebb számmal is az erdőkben elbújva, s a szoros utakat elállva képesek volnának nagyobb hadsereget is fenntartani vagy megsemmisíteni, azért tanácsosabbnak vélte a Vajdával kiegyezni. Az egyesség szerint a Vajda és utódai a Magyar korona főuraságát megismerni, a védelemért évenként adózni, s felkeléskor fegyveres szolgálatot tenni köteleztettek; egyébiránt népeikkel együtt szabadok és függetlenek maradtak. Beszéli tovább Fessler: hogy az Oláhok kiköltözése által pusztán maradt Marmaroson Lajos király akkép segített, hogy védenczót Koriatovich Tódort Munkácsi herczegnek kinevezte és biztatta, hogy Novgoródi embereivel az Oláhoktól elhagyott vidéket népesítse be, stb.

18. §.

A havasalföldi néptársulat eredetéről pedig Fessler ezt tartja: Kun László király által 1285. évben legyőzött Nógai Tatárok közt sok Traciai Oláh volt, és elfo-

¹⁾ Fessler 8. Theil p«g. 864.

gadtatott. Ezek a királytól engedélyt nyertek részint Mar-
marosban, részint Fogaras vidékén Erdélyben, részint a
Dana és Olt folyók közti letelepülhetésre. A Fogarasiak
1290. Radul főnök vezérlete alatt Erdélyből elköltöztek, s
az Olt balpartján megfészkelvén amazokkal egyesültek,
s eképen eredett az Oláh nép társulat azon tartomány-
ban, melyet ma Oláhországnak neveznek.

19. §.

Ezek szerint a két nagyírú történetírónak tudó-
sításai annyira különböznek egymástól, hogy maga e
körülmény is elegendő arra, hogy mindkettőnek a
hitelt megtagadjuk. Ehhez járul még az is, hogy
Fessler maga is egyáltalában megveti Engelnek for-
rását, s tartalmát hazugságnak bélyegzi, mert úgy-
mond: — Engel egész tudományát egy orosz tör-
ténelmi töredékre építi, mely azt is magában foglalja,
hogy Szava Szerb Érsek Lajos királyt megkeresztel-
vén, a keleti vallásra térítette; melyhez hasonló egy
másik orosz költemény, hogy t. i. öt holnapi oktatás
után egy ifjú orosz papot — komornyik ruhába öl-
töztetve — nála hagyott. Folytatja tovább Fessler:
se keleti, se nyugoti író, se oklevél nem tanúsítja a
kérdéses töredék iratnak azon hazug állítását, mely
szerint Kun László király a Tatárok berohanásáról
előre értesítvén a keleti császárhoz és a pápához
folyamodott; és Andronicus hegyi Oláhit Urias levél-
lel segítségére küldötte, hogy Kun László a Tatáro-
kon vett győzelem után az Oláhoknak a császár áru-
lását felfedezte, és az által őket ittmaradásra bírta,
az ily koholmány szövegéből nem lehet megfejteni,
kiket neveztek hajdan Nengari?

20. §.

Fesslemek ezen — Engel elbeszélése feletti — ítélete nem alaptalan; mert 1-ör, Pachimeres Görög íré — kinek mint hasonkoru tudósítónak tekintélyéhez az orosz töredék irat hitelességét hasonlítani se lehet* — azt mondja, hogy Andronicus császár, fővárosától kezdve a Haemus hegységen túl is nomadisáló Oláhok mivel azoknak a Tatárokhozi pártolásától tartott, a Hellespont túl partjára hordatta; *) 2-or, ki higyje, hogy az Oláhok asszonyaiknak s gyermekeiknek elhagyásával oly távolról, és minek fejében? a Magyarok oltalmára siettek; ki higyje továbbá? hogy a győzelem után az Oláhok a családságról értesülvén, nem inkább a Tatárokhoz szegődtek a sérelmet megboszulandók s gyermekeiket kiszabadítandók, mint az ismeretlen Magyaroknál maradtak; miután a vele született természetnél fogva a vadember Rémm hagyja el egy könnyen nejét és gyermekeit.

És ha már Kun László az Oláhoknak hálával tartozott, s különös kedvenczei voltak, nem szállította volna őket a kiköltözött Kunok helyébe előbb, mint országának legterméketlenebb vidékére Marmarosba és Fogarasba?

A mi még több, a töredék irat nem mondja, Kun László az Oláhokat hová telepítette? annál kevésbé, hogy az Oláhok Tót asszonyokkal házasodtak, s azokat vallásukra térítették. Szóval Engel többet kohol, mint a kérdéses irat.

1) Pachimeres apad Stritter Tomo. 2. pag. 788.

21. §.

De Fesslernek sem lehet több hitelt adni, mert ő Pachimeres elbeszélésére építi a magáét, és még is többet mond mint Pachimeres, a többek közt Pachimeres nem mondja, hogy némely Traciai Oláhok Moldvába és Havasalföldrei kiköltözésre engedelmet nyertek, hanem a Hellespont túlszéljéről, a hová áthordattak, a visszamenetelt Traciába előbbi tanyáikra nyerték meg. Fessler az Oláhokat valószínűleg azért viszi Moldvába és Oláhországba, hogy a Tatárokkal összeköthesse, és ezekkel Magyarországra hozhassa őket, és velük Marmarost és Fogarast beültethesse.

Arra nézve, hogy Kun László király Marmarosban és Fogarasban Oláhokat telepített, egyiknek sincs kuforrása, még is mind a kettő erősíti, valószínűleg azért, mivel mind Engel, mind Fessler a Moldvai és Havasalföldi Oláh nép társulatot onnan akarták felállítani.

22. §.

Véleményem szerint, ha Lajos királynak Moldvára vonatkozó alábbi okleveleit megolvassuk, a dolog másképp történt; az első oklevél 1359-ről így hangzik: Ludovicus, — quod nos nraltimodis fidelitatibus, et fidelium obsequiorum preclaris meritis *Dragus*, filii Gyuláé, fidelis Olalii nostri de Marmarosa in memoriám nostrae Celsitudinia reductis, que aervicia in plerisque nostris negociis et expeditionibus sibi commissis, et confidis, apcialiter autem in reatnratione *terrae nostrae Moldavanae*, plura Olachoa rebelantea — ad constantem fidelitatem reducendo — in condignam retributionem aerviciorum aliqualem, quadam villas nostras Olachales, *Zlatina*, *Harpatokfalva*, *Kopácsfalna*, *Deszejalna*, *Hemershaza*, et *Sugatufalva* vocata in Marmarasio

existentes — contulimus praefato Dragus et per eum Gyuláé et Ladislao filiis suis eorumque posteritatibus stb. Anno Dómini 1360. 13. .Calendas április.¹⁾

A 2-ik levél így szól: Ludovicus—strenuo viro Balk, filio Saaz, Moldauo, Wajvodae Marmarusiensi, quod idera adhuc in terra Moldauona, regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnera, amise is servitoribus suis — Regem in Hungáriám secutus — fuerit, ipsi Balgh et per eum Drag, Dragon) er, et Stephano fratribus uterinis possessionem *Kunya* vocatam cum appertinentiis Joad, Baeskou, Keetvisou, Moyze, Bors Kecttzerste, in comitatu Marmarus exist. quac per infidelitatom ot nótám Bogdán Wojvodae, eiusque filiorum, qui terram Rcgis Moldauanam occupantes, clandestine in contumeliam Rcgis moliuntur conservare, ad se devolutas, solenni privilegio confert. Dátum Budáé IV. Non. Februári! Anno MCCCLXV. *)

A harmadik levél ekkép : Omnibus Christi fidelibus — Dicunt nobis Magistri Balk Drag et Joannes, filiiquondam Szász Wojvodae, aule nostre familiáris, quod ipsi in Dominium quantumdam possessionum Kochnia vocate et ad eam pertinentium, itcm Bochkan, Teyer egyház, Tarazo, Busztafalua vocatarum in Comitatu Marmaros existentium, et per eos mediantibus alys litteris nostris datarum pro servitiis eorundem, legitimé vellent introire, — Quare Hdelitati vestre mandamus, quatenus mittatis homincm vestrum pro Testimonio üde dignum, quo praesenteZZZTintroducatur ipsos filios Szász Wojvode HZZ contradictores siqui fuerint, citet contra ipsum Balk Wojvodam stb. Dátum in Zyluas Varad secundo, die Festi beati Laurenty Martyris. 1373. *)

A negyedik levél pedig így szól: Balk Vajda, Marmarossi, Drág az ő öccse, Zathmári Fő Ispanyok és Oláh János, az ő Testvérük, tanukat vallatnak a Leleszi Konvent bizonyosága és királyembere által, János és László, Bulchui

¹⁾ Fejér T. 9. V. 3. p. 159.

²⁾ Fejér T. 9. V. 3. p. 469.

³⁾ Fejér T. 9. V. 4. p. 528.

Jákob fiai ellen, kik az fi réttyeket *Becs* helység határán elfoglalták. MCCCLXXXL¹⁾

Vége az 5-ik levél ekképen hangzik: Nos Sigismundus — attendentes itaque puram fidelitatem et sinceram constantiam nobilis viri Iwan, Olachi, filii Dragomery, filii scilicet sororis uterine Magnificorum virorum Balk et Drag Wayuode in tér ceteros honores Comitura Siculorum, fidelium nostrorum, quam ipse ad nos et ad sacrum nostrum diadema habuit quasdam duas possessiones nostras Isaa, nec non Alsó-Vapsa nuncupatas impertinentiis castri nostri *Huszt* et in comitatu Marmarosiensi existentes, eximentes easdem et sequestrantes A proprietate dicti castri nostri cum omnibus earum utilitatibus ≈ túm ratione serviciorum premissomm túm etiam pro morte quondam prefati Dragomer Patria et Thatamir fratris uterini ipsius Iwan, cui videlicet Dragomer sub Bodonio et Thatamir sub Belez infelicibus exercitibus et expeditionibus olim Serenissimi Principis Domini Ludovici Regis Hungáriáé Patria nostri carissimi, inclende memorie, contra emulos sacre Corone viriliter bellando, vitám eorum temporalem subire non formiderunt, prefato Iwan, filio dicti Dragomer, et per eum suis heredibus, heredumque successoribus, de beneplacita voluntate Seremissime Principis, domine Marié Regine, conthoralis nostre perchare damus, donamus Datum Budae in festo beate Catharinae Virginis et Martyris. Anno Domini M.CCC.LXXXVTI. ²⁾

Ezen oklevelek szerint Moldvát előbb, mint I. Lajos királynak a miatt vesződsége lett volna, Oláhok lakták, és Szász volt azok Vajdája. Moldva a Magyar koronához tartozott, s az Oláhok a király védelme alatt állván, annak adóztak; hanem Lajos király idejében magukat függetlenekké tenni akarták, Bogdán Marmarosi Vajda s ennek fia felizgatta őket s a zendülők pártfőnökévé lettek. Szász a Moldvai Vajda a

¹⁾ Fejér T. 9. V. 6. p. 656.

²⁾ Fejér T. 10. V. 1. p. 371.

királynak híve maradt, s fiaival az egyesült Moldvai és Marmarosi zendülők ellen a király mellett harczolt, de a zendülők Bogdán vezérlete alatt győzedelmeskedtek, és mire a királynak hada Moldvába érkezett, Bogdán pártosaival Moldvában megtelepedett.

A király látván az Oláhoknak Marmarosi Bogdán vezérlete alatti egyesülését, miután ezek bizonyos feltételek mellett hódolatukat ajánlották, velük kiegyezett, és Bogdánt a Moldai Vajdaságban meghagyta; Szászt, előbbi Moldvai Vajdát pedig fiaival együtt Magyarországra hozta, és udvari barát czimével tisztelte meg. Szász hihetőleg hamajjában elhalt, mert Bogdánnak szabadalmait és kitüntetéseit, melyeket ez hivatásáért Magyarhonban elvesztett, nem Szász maga, hanem ennek fiai Balkos, Drágosch és János nyerték el. Drágosch később a Drágfiak törzsökét Szathmári főispánságra emelé, Zsigmond király alatt pedig Székelyek főbirái és főispánjai voltak.

23. §.

Megjegyzendő, hogy a 2-ik levél csak kivonat, és Szász fiainak neveiről hibásan tudósít, de abban mind annyi oklevél megegyezik, hogy Moldvában I. Lajos király előtt már Oláhok laktak, és Szász volt Vajdájuk; mert mit jelenthetne más, a „reatauratio terrae Moldavanae, mint azt, hogy Moldvában már az előtt néptársulat és e között bizonyos rend létezett, mely utóbb megújított. Továbbá, miután Marmaros se nem felette nagy, se nem termékeny, gondolni sem lehet, hogy Marmarosban annyi Oláh lakhatott, kikből Moldova népesítetett, s még is ott helyben is sok megmaradt; a nevezett két történetírónak Moldova

Képesítésére vonatkozó tévedése valószínűleg onnét eredett, hogy Bogdán előbb Marmarosi Vajda — az egyesült Moldvai és Marmarosi zendülő Oláhoknak vezére — a győzelem után Moldvai Vajda lett, ki a vele harczoló Marmarosi Oláhokból is sokat vitt magával Moldvába. Szász pedig fiaival együtt Magyarhonba jött. Kitevés az idézett oklevelekből az is, hogy Drágosch sok Marmarosi Oláhot megtartott a király iránti hűségben, s vitéz maga viseletéért a királytól több Marmarosi királyi helységet kapott ajándékba; nem hihető tehát, hogy Bogdánnak fiát Drágoschnak nevezték, vagy mint Fessler állítja, Bogdán és Drágosch egy személy volt; ellenben az világosságban van, hogy Szász Bogdán unokája és Drágosch fia nem volt, hanem inkább Bogdán fia volt Laczkó, mert ez, az 1370. évben, tehát a mondott esemény után 10 éven már Moldvai Vajda volt, a mint ezt V. Orbán pápának a Szereti püspökség iránti levele tanúsítja. *)

A mi az időt illeti, az első levélből bizonyos, hogy a lázadás 1359. év előtt történt, mert Drágosch részére kiadott adomány-levél tavasz hóban (13. Calendas Április) kelt. Tehát Engelnek állítása az időre nézve sem áll, ki az 1359. évet tűzte ki; annál kevésbbé áll Fessleré, ki a Marmarosbóli kiköltözést több évekre terjeszti, s Lajos király figyelmét az 1361. évre szorítja.

S így hivatkozott okleveleink és Turóczy szerint is csak azt lehet állítani, hogy I. Lajos király alatt Moldva népessége Marmarosból, Oláhországé pedig

1) T. 9. v. 4. p. 846.

Fogaimból csak szaporíthatott s szilárdíthatott, és Bogdán idejébeni zendülés után függetlenebbé lett, de azt semmi esetre sem mondhatni, Engel és Fessler szerint, hogy a Trácziai Oláhok Marmarosba és Fogarasba szállítottak, s azután Marmarosból Moldva, Fogarasból pedig Oláhország népesítettetett.

24. §.

A mi Oláhország Oláh lakosinak eredetét illeti, véleményem szerint szintén másképp történt, mint Engel és Fessler előladják; mert — előre bocsátva, hogy a mai Moldvaország egészen, Oláhországnak pedig az Olt folyamon inneni része Szörényi Bánságnak, azontúli pedig a 14. századig Kumaniának neveztetett, és az 1239. évi tatár dulás előtt ott Kunok fészkeltek, azután pedig Oláhországban Kunok, Moldvában Tatárok; — (Zsigmondnak 1395. évben Feketehalmon kelt levele szerint minor Valachia Moldva volt,)¹⁾ ha IX. Gergely pápának az 1234. évben IV. Béla királyhoz küldött e levelét megolvassuk: Gregorius Belae Regi primogenito Regni Hungáriáé in Cumanorum Episcopatu sicut accepimus, quidam populi, qui Valachi vocantur, existunt, melyből kitetszik 1-ör, hogy a Kun püspökség mai Oláhországban létezett; 2-or, hogy azon Országban az Olt folyón túl Kunok között Oláhok is laktak; s hogy a tatár dulás után ott ismét Kunok és Oláhok fészkeltek, továbbá ha megolvassuk IV. Béla királynak 1247. évben kelt levelét, melylyel ez a Szörényi Bánságot és egész Kumaniát a Jeruzsalemi lovag barátoknak ajándékozta: Ad haec contulimus Praeceptorum ante dicto et per ipsum stb.²⁾

¹⁾ Fejér Tom. 10. V. 8. p. 274.

²⁾ Dissertatio in annalibus Honnonun pag. 135.

De mi több, ha Kun László királynak alábbi következő levelét figyelembe vesszük, melyben ezLythen nevezetű vajdát sokkal előbbi időről említ, mint Engel és Fessler a Trácziai Oláhokkal Marmarost éa Fogarast eláraszttják: Dum nos —régimre cepissemus; Lytyen Vojvoda un a cum fratribus suis, per suam infidelitatem, aliquam partém de regno nostro ultra Alpes existentem stb.) azt pedig tudva, hogy Ultro Alpes vagy Trans Alpes-tartomány Oláhországnak Olt folyón túli része volt, nem szükséges oly különös regényes módon Tráczziából Oláhokat hozni, a végett, hogy az Oláhországi néptársulat kezdetét meghatározhassuk; hanem az általam idézett oklevelek szerint az történhetett, hogy Kun László a kérdéses tartományból a Kunokat Magyarországba hívta, mire az Oláhok ott tágasabb és bátorságosabb birtokot nyervén, kiterjeszkedtek és megszorodtak, különösen III. András királynak tíz évig tartott gyáva uralkodása alatt, és még Róbert Károly — országlása kezdetén számos vetélytársainak s némely hatalmas alattvalóinak legyőzésével — vesződött, az Oláhok oly erőre kaptak, hogy midőn a nevezett király Bazarad vajdát a földbérnek megfizetésére felszólította, ez azt megtagadta, melynek következtében Károly király az Oláhokkal háborúba keveredvén, a történelemből ismeretes módon legyőzetett.

Továbbá az általam idézett oklevelek szerint megengedhető, hogy Fogarasból mentek által Havasalföldre Oláhok, miután a Kunok onnan Magyarországba vonultak, az ekkép megürült Fogarasba pedig később Lajos király ismét szállítatott hasonló népet; továbbá miután Erdély hegyein még későbbi időkben is szá-

1) Fejér T. 5. V. 8. p. 876.

mos Nomád Oláhok bolyongtak, megengedhető, hogy Erdélynek nem csak Fogaras, hanem más vidékeiről is költöztek Oláhok Havasalföldre, s viszont onnét Erdélybe.

S így nem lehet mást állítanunk, mint azt, hogy a mai Magyar-, Erdély-, Moldva- és Oláhországi Oláh lakosok ivadéka a Magyarok által foglalás alkalmával szétrobbantott Glád népének.

25. §.

Különösen most már a Marmarosi Oláhoknak eredetére nézve; — Engelnek és Fesslemek tana ellen — harczol Duliskovits által világra hozott e következő ős irat: Malomvizi Kenderesy Mihály, nagyságos s leghatalmasabb urnák Hunyady János Vajdának alispánja és Marmaros vármegyében Helytartója vallja: hogy Péter Mandra, Nán Kozta, Sándri pap és Nikola Oláhok elejének Negrileee Radomér nevezetűeknek, István király, Ozoj és Vissá helységeknek örökös Kneziasságát adta, hogy a Marmarosi havasoknak nagy részét ők megnépesítették és irtogetták. Kelt Zigetén 1445. esztendőben.')

Akár melyik István király volt az adományozó, Kun Lászlót megelőzte, tehát nem ez szállította Marmarosba a Tracziái Oláhokat.

26. §.

Az Oláhok Szathmár megyének is régi lakosi, Szirmai Antal a nevezett vármegye ismertetésében Mária királynénak ezen levelét közli: Mi Mária — úgy kívánván Jánosnak, Sándrinak és Istvánnak, néhai Zaniszlé fiainak, ki a Kerechkey és Buchnicze falukban királynék Oláhinak Vajdája vala, szolgálatok érdemei, Bereg és Zathmár

’) Tudományos gyűjtemény 1840. p. 90.

Vármegyékben lévő Oláhoknak Kneziasságát — legfényesebb Fejedelem Asszonynak Erzsébethnek — kedves Anyánknak tetsző akarattából átadni eltökéltük stb.¹⁾ Véleményem szerint Orzsébet királyné megbízta a levélben nevezett Vajdákat Szathmár vármegyében létezett némely földjeinek népesítésével a Knéziség ígérete mellett. A Vajdák népet szereztek, időközben pedig Orzsébet királyné meghalt, azért a Vajdák Máriához folyamodtak a már betelepített Oláhok feletti Knéziségnek odaadományzásáért s ez volt kezdete Szathmárban az Oláhok eredetének.

Szirmai állítása szerint az erdélyi Fejedelmek, midőn Szathmárt birtokolták, az Oláhoknak számát ottan szaporították, és Szirmainak ezen véleménye nem alaptalan.²⁾

27. §.

Az idézett levél Beregmegyei Oláhokat is említ, azonkívül Duliskovits az Oláhokról irt értekezésben ^{a)} egy utóbbi levélre hivatkozik, mely bizonyítja, hogy Kerepeczen és Lánfalván a Munkácsi várhoz tartozó helységekben Oláhok laktak, ma egész Bereg megyében letelepült Oláh lakos nem található, hihetőleg a csekély számmal ott volt Oláhság idővel az Oroszok közé olvadt.

A nevezett értekező Bogdán és Drágosch vezérlete alatt Moldvába költözött Oláhoktól hátrahagyottnak véli őket, mert ő Engel embere, de ennél valamivel többet akar tudni, mert nem csak Marmaros-

¹⁾ Fejér T. 10. v. 1. p. 87.
Szirmai.

²⁾ Tudom, gyűjt 1840. 6. p. 87.

ból, hanem Ugochából és Beregből is Moldvába vezeteti az Oláhokat.

28. §.

Szirmai az Oláhoknak Ugochába szállítását részint Drágfiaknak, részint az erdélyi Fejedelmeknek akarja tulajdonítani azon időről, midőn a tudva lévő békekötésektől fogva ezek Ugocha megyét birtokolták. E szerint Oláhok ottan csak a XV. század elején kezdettek települni, mert Szásznak fia Drágoch, kinek maradéki utóbb Drágfiaknak nevezettek, csak a XIV. század végén és a XV. kezdetén élt. Én okleveleket nem ismerek, melyek Ugochai Oláhokat említenek.

29. §.

Oklevél gyűjteményünk 10 kötetének 3-ik darabjában a 137. lapon ezek olvashatók: *Inquisitio Capituli Varadien \simeq contra plures Joannis de Puthnuk iobbagiones Olachos dauina ad 1000 flór. auri illi inferentes. A. M.CCCXCIII.* ezek elegendőkép bizonyítják, hogy Biharban Oláhok már régen laknak, egyszersmind azt is, hogy azokkal magános urak is népesítették már hajdan pusztá földjeiket Biharnak Oláh lakosi nem mind egy időben települtek, hanem igen lassanként, a mint Szirmai az Ugochaiakról és Szatmáriakról állítja, leginkább azon idő alatt, míg Bihart az Erdélyi Fejedelmek birtokolták.

30. §.

Ugyan ez áll Erdély szomszédságában fekvő Zaránd, Kraszna, Közép-Szolnok megyék, és Kővár vidéke Oláh lakóaira nézve is.

31. §.

Hogy Temesben 1374. évben már sok Oláhság lakott, tanúsítja I. Lajos királynak 1374. kelt, a Temesi lakosokhoz szóló parancsa: Ludovicus fidelibus suis univerais, Militibus, Nobilibus, Clientibua, ac Valachalibus et aliis faiuulis suis in Comitatu seu Distríctu de Temeskuz ualuteiu et gratiam.¹⁾ A militibus, clientibuB, valachalibue véleményem szerint abból értelmezendő, hogy e rövid parancsot a királyi Kancellária írásmódjában még járatlan Olasz pap fogalmazá, a militibus és clientibus szembetünőleg olasz írásmódból van véve, a *valachalibus* az Oláhok ismeretlenségét árulja el.

Zsigmond királynak hadi lajstroma is tanúsítja, hogy Temesben s általában azon a vidéken, mely utóbb Temesi Bánságnak neveztetett, Oláhok sokan laktak, ezen iratban az Országnak fegyveres népe annak különféle végvidéke védelmére rendeltetvén, úgy osztatik fel, hogy mindeniket a közelebb lakók oltalmazzák, s a magyarországi Oláhok Temesköz felé utasítottak, articulo XXX. veraus Temeskeuz usque Szevri-nium inclusive, Archi Episcopus Colocensis Bandérium, Epiacopus Varadensis Bandérium, Episcopus Chanadiensis Bandérium, Regia Majestas Bandérium, Comitatus Temesiensis, Comitatus Chongradiensis, Comitatus Horodiensis, Comitatus de Kewer, Co-raitatus Chanadiensis, Comitatus Crassó, Comitatus de Zaránd> Comitatus de Thoronthal — Despotus cum quantis potest, Walacbi, Slavi et Iwanchi, Comani et Philistaei; hogy itt nem az erdélyi Oláhokat kell érteni, kitetszik abból, hogy azok az idézett czikkben Erdély felé rendeltettek: Veraus partes Transilvanas Episcopus Transilvanensis Bandérium, Vajvoda Transylvaniae Banderia 2, Sicularum Comes

¹⁾ Fejér T. 9. v. 4. p. 667.

Banderia 2, Wajvoda Moldavus contra Turcas et partes Transalpinas cum tota potentia, Saxonea, Siculi, Nobilea, Valachi partiam Transylvanarum cum Potentia, Comitatos Biharinaia atb.

A tenger felé a XXIX. cikkely szerint a Horvátországi Oláhok rendeltettek: a parte Dalmatiacaeu Maria et Croatiae: Banua Croatiae Bandérium. Raguzium cum potentia. Comea Corbaviae Bandérium, Comes Czetinae Bandérium, Comea Segniae Bandérium; Totum Regnum Croatiae et Valachi in eo exiatentea cum potentia eorum.)

32. §.

Az Oláhok későbbi időkben hazánk több megyéiben gyarmatosítottak, igen sokan laktak Horvátországban is, hol ma egy Oláh sem találtatik, a mint ezeket a következő törvényeink bizonyítják:

Az 1604. évi 14. törvény cikkely ekkép szól: Conquaeruntur regnicolae — quod confinium Capitanei — praedia, terrae arabiles, capturae piscium et uonum ac foenilia et alyvae aine ulla dominii recognitione occupant, et quoruncunq; colonoa recipiunt. Idem fieri dicitur etiam in Slavonia et Croatia per Valachos, qui nuper e ditione Turcica eo ae contulerunt, in Episcopatu Zagrabienais et nonnullorum Dominorum et nobilium bonis, utpote Dominorum Comitum a Zrinio Deraffy familiae Pogány ac aliorum, a quibus itaque, ut ab his omnibus decimae exigantur, et dominia terrarum aive nona praetetur. Inter alia autem; a dicta Valachia in Slavonia et Croatia (qui et jurisdictioni Dominorum terrarum ratione fundi et aedificiorum quam incolunt et inhabitant, subiecti sunt) idem praetetur.

Ugyan ezen törvény rendelete megújított és emlékezetbe hozott 1608. évi 9-ik koronázás utáni, és 1609. évi 59. törvénycikkek által.

¹⁾ Supplementa ad Vestigia Comitum 426. és 438. lap.

Az 1613. évi 39. törv. czikk így hangzik: Status et Ordines Sacratissimae Suae Majestati humillime supplicant, ut inter alias per Sacratissimam Suam Majestatem applicatas constitutiones huic quoque tandem clementer satisfacere dignetur. Ne inter regnicolas ac praedictos Valachos aliquem tumultum perniciosum suboriri contingat, si dominia terrestribus non paruerint

Olvassuk az 1618. évi 32. cikket: Praeterea, ex quo Valachi in regnis Croatiae et Slavoniae in terris dominorum et nobilium residentes — a jurisdictione capitaneorum confinium necdum sunt exempti — Statutum est, ut iidem Valachi per jam semel delegatos Suae Majestatis commissarios — statim absoluta praesenti Diéta eisdem regnicolis plenaria jurisdictione restituantur.

II. Ferdinánd királynak 1622. évrőli— törvénybe iktatott — hitlevelében is foglaltatott, hogy az elősorolt törvények teljesitessenek. 1630. évi 24. törv. czikk által sürgettetik, hogy a Slavoniai és Horvátországi Oláhok ügyében kirendelt bizottmány mielőbb végezzen.

1635. 33-k törv. czikk szerint ismét bizottmány neveztetik; s azon évi 40. czikk által — az Oláhoknak időközben — a földesurak sérelmével adott kiváltságuk eltöröltettek.

Az 1638. évi 51. és 52. czikk által ismét slirgettetik, hogy az előbbi törvények rendeletének foganat szereztessék, és bizottmány neveztetik. Az 53. czikk

igy szól: Cautum fuerat per Capitaneos institutae praenominatae commissionis dominorum Commissariorum, ne pluralitās Valachorum per educationem eorundem e Turcia in confiniis suae Majestatis, praeter scitum domini Comitis Báni et regnicolarum succresceret, quorum mandato cum contraventum sit, per capitaneos; publico etiam statuto, eadem ulterior deinceps eductio praeter consensum regnicolarum fienda sub poena in contravenientes, legibus regni sancita, prohibetur

1647. 46. törv. cikk által sürgettetik, hogy azon Oláhok földesuraiknak vissza adassanak és bizottmány rendeltetik; a 47. cikkben az Oláhoknak Törökországból azon végvidékei behozása ismételve eltiltatik.

1649. 30. törv. cikk ekkép szól: Sclavi és Praedaucii et privati Valachi in eadem commissione (Varadinensi) Dominis terrestribus adjudicati eisdem resignentur.

1649. 31. törv. cikk pedig így: Ex communi universorum Statuum == suffragio et benigno regiae suae Majestatis consensu concludum est, ut == de generáli quoque et plenaria Valachorum et Praedauciorum, Sclavorumque sub potestate Dominorum Capitaneorum in Slavonicis et Croaticis confinii remanentium ad S. Regni Coronam et regnorum incorporatione ----- una generális commissio ordinetur.

1655. 66. törv. cikk által sürgettetik, hogy az Oláhok részint az uraságoknak vissza adassanak, részint bekebeleztessenek.

1659. 89. törv. cikk szerint a visszaadás és bekebelezés sürgettetik; a 90-ik cikkely szerint, — azon szabadalmak és kiváltságok, melyek a német Kancellária által, 1635. évi 40. törv. cikk rendeletének ellenére, időközben megerősítettek — ezúttal ismét eltöröltettek; azon évi 91. cikkely ekkép szól: Quia veró annotati Valachi utcumque (quomodo cunque) privilegiati, complures alios privatorum Valachorum pagos, signanter veró Domini Comitis Georgii junioris Erdödy sub castro Liudbreggh, pagos circiter 5, et Dominae commitissae Annáe Elisabethae Moscon consortis Domini Comitis Eberhardi ab Auerspergh sub castello Raszinya pagos 8, et in super certorum nobilium pagos 2, ab eisdem dominis terrestribus, vei praedecessoribus ipsorum in territorio suo locatos, ac tam in militaribus quam in civilibus eisdem Dominis terrestribus hactenus subjectos ac obedientes a solita dominorum terrestrium obedientia his recen- ter evolutis diebus avocassent, et avulsissent, omnemque in

illos jurisdictionem ipsis Dominis terrestribus inhiuissent, et interdixissent, eosdemque ad caelum suura applicare niterentur; conclusum proinde est, ut universi hujusmodi pagi jam recenter a solita et usu roborata quorumcunque Dominorum terrestrium jurisdictione modo praemisso avocati et avulsi prioribus ipsorum Dominis terrestribus non per aliquam remotam commissionem sed jam statim sine dilatione per benigna suae Majestatis decreta ex utraque Cancellaria tam pro regnicolis damnificata expedienda, quam etiam Generali ipsorum et capitaneis, atque adeo ipsis etiam Valachis dirigendo, in pristinam Dominorum terrestrium obedientiam resignentur, ac restituantur, restituitque ac resignati habeantur eo factostb.

A 92. cikk így szól: Ac tametsi annotati Valachi¹¹ in Possessione Ószók commorantes non solum contra leges et immunitates regnicolarum et regni sed etiam contra praetensa statuta sua ZZ in vicinos regnicolarum montes et metas excederent ~'~' stb. Dignum proinde judicassent et supplicassent Status et Ordines, ut pro tranquillitate illius regni praescriptos Valachos ----- velut dissensionum fomites, ad ulteriorea Confiniorum partos, sua Majestas transferri curare benigne dignata fuisset stb.

Az 1662. 45. cikkben rendeltetik, hogy a kérdéses Oláhok teljesen bekebeleztessenek.

Az 1662. 46. cikk szerint: az Ó-Székiek a Zágrábi káptalannak Toplicza várához tartozó földjére rohantak, és a káptalan jobbágysait ellenségkép megtámadták, tehát a Bánnak meghagyatott, hogy a káptalant védelmezze.

1681. 64. Az Oláhok kiváltságainak és státútumainak eltöröltetése megújítatik; a 65. cikk szerint, az Ó-Székiek kicsapongásaikat folytaták, s azokért se nem bűnhődtek, se élném mozdítottak, tehát rendeltetett, hogy a Törökökhöz közelebb fekvő vidékekre szállítassanak.

Azután is hoztak még törvények, az említett cikkekrei hivatkozás mellett, s ezek erejénél fogva a Varasdi Generál ság által birtokolt vidék bekebelezetni rendeltetett, (terrena per Generalatum Varasdinensem possessa incorporentur;) de Oláhok azokban többé nem említetnek.¹⁾

33. §.

Nem ok nélkül fog az olvasó neheztelni, ennyi száraz törvény cikkeknek szóról szóra történt idézéséért, mi magamnak is kellemetlen munkát okozott, de szükségesnek találtam annak begyőzésére, hogy Horvátországban, a hol ma egy Oláh se található, még nem igen régen sok lakott; ma már napfénynél is világosabb, hogy a múlt század közép szaka előtt Slavonia név alatt, nem az a tartomány értetett, melyet ma Posega, Verőcze, Szerem vármegyék és a Brodi, Gradiscái, Péterváradí végezredek foglalnak' el, hanem annak egy része, mely ma Horvátországnak neveztetik; miről ugyan többet mondani ide nem tartozik, de azt még sem lehet elhallgatni, hogy az imént mondottaknak valósága az idézett, törvényekből is kitetszik, mert: 1-ör a mondott vármegyék és ezeredek vidéke a hivatkozott törvények hozása idejében egészen a Török birtokában voltak, oda tehát a mi részünkről se Oláhok be nem hozathattak, se azokról törvények nem alkottathattak. 2-or, ezen törvényekben megnevezett helyek mind azon földön fekszenek, melyet ma Horvátországnak nevezünk, s így ha az a tartomány neveztetett volna Slavoniának, melynek utóbb ez a név hibásan tulajdonított, azon hely-

¹⁾ 1716. 113. 1723. 88.

ségek az idézett törvényekben Slavóniában létezetteknek nem mondhattak volna.

Az 1604. évi 14. czikkből kitetszik, hogy a 16. század végén Horvátországba sok Oláh fogadtatott be; az 1638. és 1647. évi törvényekből világos, hogy az Oláhok bevándorlása folytonos és tartós volt.

Az 1613. 1618. 1649. és 1659. évi törvényekből kitűnik, hogy királyi földre és magányosok birtokára is szálltak Oláhok, de ezek részint a végvidéki tisztek által a földesúri tartozás és hatalom alól felszabadítva pártoltattak részint privilégiumok által az alól felmentettek, részint pedig a királyi Oláhok által biztatvák, a jobbágyi engedelmességet megtagadták, s mind ennek oka az volt, mivel a tisztek a fegyveres szolgálatot tevő népet mindenkép szaporítani igyekeztek; de akár mikép történtek ezek, ide csak az tartozik, hogy Horvátországban hajdan sok Oláh tartózkodott.

34. §.

Fényes Elek Geographiájában, hol a katonai végvidék eredetének és kifejtésének történetéről értekezik, olvasni lehet ezt: Károly főhercegnek, a Horvátországi végvidék akkori kormányzójának fia Ferdinánd íőherceg 1597. éven számos kis Oláhországi szökevényeket szállított az Unna és Kulpa folyók közé.

Ezek voltak tehát az idézett törvények által bélyegzett Oláhok, nem pedig a többiek; azon hozzáadással, hogy utóbb is sokan költöztek oda, és nem csak az Unna és Kulpa közt települtek, hanem fön-
tebb is a Dráva és Száva közt. (Raszina (Rastina) Liudbreggh (Ludbreggh) Ó-Szék Kőrös vármegyében vannak.)

Fényes ugyan ott azt is úja, hogy Károly főherceg még előbb (1580) a Horvátországi végvidékbe több Morlák családot bocsájtott be, és gyarmatosított.

35. §.

Ezen Morlások is Oláhok voltak; ebbeli állításnak bizonyíthatása tekintetéből azonban szükségesnek tartom a következőket előre bocsátani, u m.

Chuz János — I. Lajos király korában egész Horvát- és Dalmátországoknak Bánja, az 1357. évben, miután Szibenik városa a Velenceiektől elpártolva, előbbi védurához, a magyar királyhoz visszatért, annak szabadalmait a király nevében megalapítván — többek közt így beszél: Nos Joannes, totius Oroatiae et Dalmatiae Banus ~ quod cum universi nobiles, cives et communitas civitatis sibenicensis per nobilem virum Rodolanum Crassuneracich, civem eiusdem civitatis ambasciatorem et nuncium ipsoruin spocialem, habita c.onversione ad Dominum Regem et eius S. Coronam libertates sive gratias, donationes et consvetudines infcrius dcllarandas a nobis instantissime sibi dari postulantes; nos itaque justis et condignis petitionibus eorundem annuentes, in persona dicti Domini nostri Regis, infrascriptas libertates ≡ concessimus. _____ Item Vlahi vei villani in districtu ipsius civitatis absque licentia et voluntate civium pascua ipsorum seu gramina depascere non possint stb. Anno Domini MCOCLVII.¹⁾

Erzsébeth királyné 1381. éven Szibenik városának panasza következtében Bubek Imrének, Horvát- és Dalmátországok Bánjának megparancsolván, hogy az Oláhokat az általuk a városnak okozott károk megtérítésére szorítsa, a királynénak e parancsa a Nórai káptalan iratában foglalva így hangzik: Nos Capi-

¹⁾ Fejér T. 9. v. 2. p. 649.

tulum universum Nonensis Ecclesiae in Ecclesia nostra congregatis accessit nobilis vir dominus Duymus Furatig, civis et ambaxiator civitatis Sibinicensis, paesntans quasdam litteras Suae Majestatis Dominae nostrae ZHH in carta bonbicina = fideli suo Magnifico viro domino Emerico Bubek Regnorum nostrorum Dalmatiae et Croatiae Bano nunc constituto¹ Gravis querela communitatis et universitatis civitatis nostrae Sibinicensis nostrae detcxit Majestati, quod Universitas Vlachorum ipsis damna injurias, nocumenta HZZ intulissent, ex parte quorum nullám justitiam nec satisfactionem habere possent, in ipsorum praejudicium satis magnum ut ideo fidelitati vestrae firmo damus Reginali sub edicto, quatenus annis singulis Olachos nostros reos et culpabiles tur, et trina vice vestri in praesentiam evocari faciendo in Scardonensem civitatem ex parte Olachorum praefatis Scibinicensibus indilatae satisfactionem _____ Volumus etiam, quod de Olachis Johannis filii quondam Iwan, filii Nelipcy ordo similis observetur. Dátum Zagrabiae Anno M.CCC.LXXXI.) Mivel Bubek Imre Bán, a királyné parancsát végre nem hajtotta, Szibenik városa ismét a királynéhoz folyamodott, ki az 1383. éven a nevezett Bánnak a következő parancsot küldé: Elisabethmagnifico viro Domino Emerico Bubek regnornm nostrorum Dalmatiae et Croatiae Bano Ex gravi querela fidelium Nostrorum nobilium virorum, scilicet Thomae, Dominici et Johannis Na/plavigh ambassiatorum civitatis nostrae Sibinicensis noveritis nos percepisse, qualiter Olachi tam nostri, quam Joannis filii Iván Nyelpecy de Zetina multa damna in districtu nostre civitatis antedictae commisissent et quod vos visis aliis litteris nostris praeceptoris dictos Olachos de ipso districtu civitatis nostrae Sibinicensis non expulsissetis volumus igitur, et fidelitati vestre, sicut per alias litteras nostras, sic presentibus firmo firmiter reginali damus sub edicto, quatenus tam nostros quam praefati Johannis filii Iván Nyelpecy contumaces et rebelles de ipsorum districtu Sibinicen-

¹) Fejér T. 10. v. 1. p. 50.

sium expellere ex parte praedictorum Olachorum ipaia Sibinicensibus congruam impendatis satisfactionem stb. Anno M.CCCLXXXm.¹⁾

Bubek a királynének ezen parancsát is megvetvén, időközben pedig hivatala megszűnván, a királyné Szibenik városa lakosinak kérelme folytán Bubek Imre utódjainak Tamásnak, a Sz.-Györgyi ispánnak (Comes Thoma de S. Georgioj mint Horvát- és Dalmátországi Bánnak az 1384. évben ismét ekképen irt: Elisabeth “ magnifico viro Comiti Thomae de S. Georgio Regnonun nostrorura Dalmatiae et Croatiae Bano — Noverritis nos alias lideli nostro. Emerico Bubek — firmiter com misisse — Quam quidem poenam praetactus EmericuB tunc, sicut prefertur, illic Banus noster, jussionibus nostris non obstantibus, ob ipsis Olachis exigere post potuit Quare cum dicti Olachi — damna multa dictis civibus Nostris Sibinicensibus — inferre non formident: quatenus dictos Olachos debeat ad solvendam poenam 200 florenorum compescere quatenus Olachis ipsis debeat praecipere ut territorium praedictorum civium Nostrorum nequaquam habitare praesumant stb. Anno M.CCCLXXXIV.²⁾

Zech Miklós Horvát- és Dalmátországi Bán a Traguriaknak — azon kérelmükre, hogy a kártékony Morlások határaikból kizárattassanak — az 1362. évi tavasz elő 25. napján Ígéerte, hogy a Morlásoknak soha többé meg nem engedi, hogy a város határában Sz.-György napnál tovább tartózkodhassanak: Nos Nicolaus de Zech Regnorum Dalmatiae et Croatiae Banus quod cum nobiles viri civitatis Tragurii == sepe sepiuB in eo videlicet, quod quaedam particula gentis Morlachorum ipsius D. N. Regis intra conines et terminos dictae suac civitatis descendissent, ymo et alii Morlachi intra comites civitatis eorum ugendu tentoria damna non modica irrogarent qucrimoniam porrexissent, Idcirco eisdem nobi-

¹⁾ Fejér T. 10. v. 8. p. 2.

²⁾ Fejér T. 10. v. 8. p. 12.

libus dictae civitatis Tragurii spondimus; ut praedicto festo S. Georgii Martiris, nunc proxime afluturo per tempora perpetua nullus Morlaccorum nec aliqua gens de ipsorum progenie intra confines et terminos ~ descensus facere, nec ipsorum terram depascere valeant et possint modo aliquali. Dátum in dicta civitate Tragurii 25. mensis Mártii Anno Domini 1362.)

Midón Zsigmond királynak trónja ingadozni kezdett, s Dahnatia többeknek martalékjává lett, Tragurum Ostoya Istvánnak — Szerb- és Bosnyákországok királyának birtokába kerülván, ennek fővezére Hervoja azon városnak I. Lajos királytól hajdan nyert szabadalmait 1402. évben megerősítette, ezen levélben a következők olvashatók: Nos Hervoye Regnorum Rasciae et Bosnae summus Vojvoda, nec non Joannes, inter cetera Cettinae atque Clissiae Comes per Seren. Principem et D. D. Ostoyam gr. Hlustrem Principem praedict. Rasciae et Bosniac Regem ad partes Dalmatiae et Croatiae pro reformandis certis negotiis deputati, memória quod cum universi nobiles, cives et communitas civitatis Tragur. per nobiles viros Blascum Andreae Morini, Andreám Zige de Cegis, Jacobum Nicole Jacobi, cives ejusdem civitatis, Ambosiatoras ipsorum speciales, habita conversione ad D. nostrum regem praedictum ipsos cives in eorum juribus et libertatibus conservare et defendere, specialiter tomporé olim Serenissimi Principis et D. Ludovici felicis recordationis Regis Hungáriáié quaUtercunque hactenus possessa approbamus quae privilegia obtinuerant qualitercunque per dictos nobiles et alterius status homines in districtu Tragur. vei extra districtum possiderent liberam et securam tenendi, habendi, perpetuo habrent facultatem. Et insuper banc gratiam conferimus, quod nullus Valachus in territorio vei distritu dictae civitatis manere, neque pascuari possit sub poena ducatorum 200 auri applic. centum domino Valachorum et totidem communi Tragur. Civitatis. stb. Anno Domini MCDH.

¹⁾ Fejér X. 9. v. 8. p. 336.

36. §.

Hasonló Szibenik városának Hervojától ugyan akkor nyert szabadalma is az Oláhokra nézve.¹⁾ Ekép az előladottakból kitűnik, hogy Dalmátországban is elég Oláh tartózkodott, jelesen Erzsébeth királynénak leveléből világos, hogy azon időben ott is voltak királyi és magányos urak Oláhi.

37. §.

Engelnek a Morlákokróli tanitmánya a következő: Uiber den Ursprung ihres Namens und Volkes waren bisher folgende Vermuthungen im Gangé; 1. Sie selbst nennen sich Ulassi (vielleicht richtiger Vlachi); 2. Mororlaci ist dem Lucius und Freschot gleichbedeutend mit den Machtigen und Eroberem, die tiber Meer gekommen seien — mit schwarren Römern oder Lateinern. 3. Bei Fortis sind sie Uiberbleibsel dér Mongolischen Uiberschwemmung unter Béla. 4. Bei Lambert sind sie Moldauer, weil die Moldau auch schwarree Walachei heisst, sie stammten aus dem Epirus, und hfiten Namen Maurovlaci von Montenero (schwarzem Gebirge.) Lonrisch sagt, dass einige Morlachen auch den Namen Cherongorri tragen, aber nicht im Allgemeinen. Was an allén diesen wahr oder falsch sei, und ob die Maurovlaci nicht eigentlich ffr Slavonisirte Bulgarische d. h. dér letzten Abstammung nach Volochische Meer Anwohner gelten müssen, dies zu bestimmen ist in dér Geschichte dér Ortgeschichte von Dalmatien, Croatien, Slavonien.

Blumenbach véleménye: Die Gebirgsbewohner der Eireise Zara und Spalato mit Ausnahme dér Inseln nennt mán insbesondere Moriaken d. i. Morovlachi oder Serben, die am Meere (More) wohnen. Es sind Serben und Bosniaken, die ungefähr um die Mitte des 14. Jahrhunderts hier als Hirten

¹⁾ T. 10. v. 4. p. 804.

eingewandert sind. (Neuestes GemUlde dér Oesterreichischen Monarchie.)

38. §.

Ezen előrebocsájtott okleveleket és véleményeket figyelmesen megolvassa, könnyen megérthető, hogy a Morlások legnagyobb részben Jadra (Zara) Szibenik, Scardona, Tragurum városait környező helységekből laktak, egész Dalmatiában pedig ma nem léteznek más Oláhok; így senki sem fog kételkedhetni, hogy az elősorolt vélemények közül tisztán egy sem való, hanem inkább az az egyszerű származtatás; hogy a Morlások az előhordott oklevelekben említett Oláhoknak maradékai Morevlachi (Maris Olachi) azaz tengeri Oláhoknak nevezettek, azokkal ellentétben, a kik a száraz földön beljebb Szerb, Bosnyák, Bolgár, Moldva, Havas-Alföld, Erdély és Magyarországon elszórva laktak.

39. §.

Mikor és honnan vándoroltak az Oláhok Dalmátország hegyei közé? meghatározni nem tudom, Cbnz János Bánnak levelénél régiebb iratot nem ismerék, mely Dalmátországi Oláhokról emlékezik, abból azonban nem bátorkodom folytatni, hogy a 14. század közepénél előbb ottan Oláhok nem tanyáztak; az idézett levelekből kitetszik az is, hogy a Dalmát Oláhok (Morlások) is még a 14. században is nomadizáltak, és juh-tenyésztők voltak, s hogy itt és más hol is a hegysegeket kedvelték, szóval barangoló juhász nép volt.

Zech Miklós leveléből érthető, hogy ezen Oláhok a kormány pártolása alatt voltak, adóztak tehát kétség kívül, s felszólítván fegyvereseket állítottak. Azonban meglehet, hogy az Oláhok Dalmátországban nem szándékosan szállítottak, hanem mint a féle Nomádok oda botorkáltak, s a király részéről a hegyek közti megmaradásra engedelmet kapván, utóbb a ró-naföldre is lementek.

A Dalmát Oláhokra vonatkozólag — Zsigmond királynak hadilajstromában a tengeri elé rendelt Horvátországi Oláhokra emlékeztetőleg — azon véleményt közlöm, hogy azok nem mások voltak, mint Chuz János Bán, Erzsébet királyné és Hervoja Vajda Oláhinak sorsosi, a király a totum Regnum Croatiae neve alatt valószínűleg azt is értette, a mit Dalmátiából akkoriban birtokolt.

Kitetszik a lajstrom idézett soraiból, hogy Ragusát, a hajdani Tragurum városát is azon időben a király bírta.

40. §.

Vége visszatérve azon Horvátországi Oláhokra, kik az egész 17. században annyi panaszra, költséges bizottmányokra s Ízetlenségekre okot adtak, az a kérdés merül fel, hová lettek azok? Fényes Geographiája szerint ma Horvátországban se a megyékben se a vógezredekben csak egy Oláh sem létezik, sőt Pozsega, Verőcze és Szerem megyékben s a Bródi Gradiskai és Péterváradi ezredek vidékein se; én kielégítő felelettel szolgálni nem tudok, noha a dolog nem régi, csak gyanítólag mondom, az Ó-Széki Oláhok máshová szállítására hozott törvény eszméje sze-

rint a Temesi Bánság szélein későbbben felállított Oláh és Német Bánsági végezredek földén laknak, ma azoknak ivadékai, Temes, Krassó, Arad, Csanád és Torontál vármegyékben lakóknak legnagyobb része kétség kívül maradékaik azoknak, kik a Töröknek telylyes kiűzése után, s így legkésőbb telepítették azon megyékbe.

41. §.

Az Oláhoknak polgári állása különböző volt, más volt kezdetben, és más későbbi időkben. Azonkívül e tekintetben meg kell különböztetni a királyi Oláhokat a magános urak Oláhaitól.

Árpád házából egy királynak levele sem létezik, mely magányos urak Oláhairól emlékezik, mind az által nem állítom, hogy azoknak már akkor Oláh alattvalóik nem voltak, mert a fentebbiek szerint több bizonyítványunk van arra, hogy későbbben számos Oláh bujkált a hegyek és erdők közt, és néha garázdálkodott mások vagyonán a sík földön is; valószínűleg tehát ilyenek a legrégebbi időkben is voltak, s meglehet, hogy már akkor némelyek a magányos Urak által meghivattak s azok földén leültek. De azok az *Erdélyi Oláhok, kikről ős irataink szóüanak, a király népe voltak*, és kétség kívül azoknak ivadékai, kik Tuhutumnak meghódoltak, s ezek az udvar és vár szerkezetbe akkor szöve nem lettek, hanem saját hatóság alatt külön álló néposztályt alkottak; erre nézve bizonyosságul szolgál: hogy

1. Az Oláhok Tuhutumnak feltételesen kézadás mellett adták meg magokat, tehát a társadalom szervezése alkalmával alacsonyabb állásba nem helyeztethettek, mint a Magyaroknak többi legrégebbi ven-

dégei a Besenyők és Szerecsények; ezek pedig bizonyosan önállásuak 8 külön hatóságnak voltak.

2. Az udvar- és várnépét egy 8s levélben Be találjuk nemzeti néven neveztetni, hanem állapotának és szolgálatának nevéen, p. o. Udvaraicus, Tavernicus stb. Megjegyeztetik, hogy a Rutheni Regiae Majestatis de Oroszfalva, *későbbi czimzet.*)

Ellenben a különállásu idegenek mindég nemzeti nevükön czimeztettek. Bisseni, Saraceni, Saxones, Cnmani, tehát a Blachi Olahi Valachi is, kik szintén mindég nemzeti nyelvükön czimeztettek, külön hatóságuk voltak.

Jegyzet. A Magyarok vendégeknek (hospes) nevezték mindazon náluk letelepült más nemzetbeli népet, kik *szabadok* maradtak.

3. IV. Bélának idézett kegy levelei szerint az Oláhok a Székelyekkel egyenlően adóztak, tehát a Székelyekhez némiképp hasonlóak voltak, a Székelyek pedig a király népe és különhatóságuk voltak.

4. III. András király, az Erdélyi Oláhokat is meghivta az Erdélyi Országgyűlésre, valamint a Szászokat és Székelyeket, tehát ezekkel együtt a király népe voltak. Nincsen példánk, hogy magányos urak alattvalói valamikor Országgyűlésre hivattak volna.

5. Az Oláhok még későbbi időkben is külön fegyvereseket állítottak, a miből szintén alaposan következtethető, hogy azok külön saját hatósággal bírtak.

6. A legrégebbi iratokban sem találjuk, hogy a helység vagy a föld, mely magányos úré volt, az alattvalóiénak lenni mondatott; ellenben a király népének földé soha se a királyénak, hanem népe föl-

dének mondatott; *terra villa Udvamitorum, Tavernitorum, Castrensium, Siculorum, Saxonum, Cimanorum stb.*, tehát ezek a kifejezések: *terra sylva Blaccorum* elegendőképp bizonyítják, hogy az Oláhok királyi különálló nép voltak.

7. Az Oláhok I. Lajos király által a 9-ed fizetésre nem szoritattak, hanem azon időben valaminek ötvened részét adták, a többi közönséges szolga nép pedig adót fizetett, mely körülmény szintén tanúsítja, hogy az Oláhok külön állásúak voltak.

8. A Kerczi Oláhok földének egyrészét a király a Kerczi apátságnak adományozta, azt pedig nem teheti, ha a Kerczi Oláhok nem az ő emberei lettek volna.

9. Végre, hogy az Oláhok külön állású és hatóságu népnek tekintettek, leginkább tanúsítja azon körülmény, hogy az Oláhok egészen külön nevezetű tisztek alatt állottak, valamint a többi királyi nép.

42. §.

Tudni illik az Oláhok parancsnokai Kenezek voltak, Pray *Knéz* nevet Orosz eredetűnek és *föembert* (princeps) jelentőnek,¹⁾ Duliskovits az Orosz *Kmasztói* (ló) származottnak és *lovagot* jelentőnek mondja. Ezen vélemények egymással nem ütköznek, következőleg *Knaez* nem eredeti Oláh szó, minthogy ekkor inkább a latinhoz kellene hasonlítani, hanem szláv származású, mert tudni való, hogy az Oláhok nyelvének egy része latin, másik része szláv származású, s ennek oka az, mivel az Oláhok hajdan Dákország romjait Szláv népekkel vegyest lakták.

¹⁾ Dissertationes historico Criticae in veteres annales Humorom p. 184.

A Bolgárok és Tót származásúak, az ő igazgatóik is Kenezek voltak. A névtelen jegyző, hol a foglalo Magyar hadnak Glád fejedelmen vett győzedelmét elbeszéli, többi közt azt mondja: *et in eodem hello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres Kenезy Bulgarorum.*

43. §.

A magyar birodalomban fészkelte Oláhok közül a Szörényiek elsők, kiknek több Kenézeiket IV. Béla király a Jeruzsalemi fegyveres barátok részére kiadott 1247. évi adomány-levélben említ

Ezen kivül az 1-ső korszaki királyok iratai közt tudomásom szerint Kenézekről egy sem emlékezik, hanem Malomvizi Kenderessy Lászlónak máshol a 24. §-ban idézett levele szerint a Marmarosi Oláhok már István király idejében Kenezek alatt állottak; és a kettő elég annak következtetésére, hogy az Oláhok a foglalás alkalmával is Kenezek által igazgattak; mert egyébként azt kellene állítani, hogy a Magyar királyok adtak azoknak Kenezeket; mi ugyan nagy képtelenség volna, miután mind a név, mind a dolog elüt a többi nép szerkezetétől.

Későbbi időkből már több okleveleket bírunk, melyek Oláhok Kenézeiről emlékeznek, s egyszerűsmind arról is tanúságot tesznek, hogy a Kenezéségek királyi adományok tárgyai voltak, és örökléskép fíról fira szállottak, a Kenez nemes emberhez hasonlított

Azonban némely Keneziségek királyi kinevezés, vagy kegylevél nélkül állottak, s az ilyenek birtokosainak kevesebb tisztelet és böcsület tulajdonított

44. §.

Én ezt ahhoz képest, a mit a Magyar birodalmi Keneziség eredetéről imént állítottam, így értelmezem: Tuhutumnak Oláhai s mindazok, kik Erdélyen kiviil is a foglaláskor itt laktak, és maradtak, akkor is utóbb is Kenezek parancsnoksága alatt állottak; azon Oláhok feletti Keneziséget pedig, kik, mint láttuk, később települtek meg, királyi kegylevél által oszto-gatták. A királyoktól nyert hatalom idővel szükség-kép fényesebbé lett, mint az, a melynek eredetét királyi levél nem bizonyítja; innen következett, hogy az őskori Kenezek közül is némelyek a királytól meg-erősítő leveleket kértek.

Minden valószínűség szerint Lajosnak mindent feudalisáló vágya eszközölte ezt. Több böcstiletet tulajdonított azoknak, kik eredeti Keneziségüket tőle nyertnek lenni megismerték. (Királyi Oláhokat értek, mert magános urak Oláhainak Keneziségéről egy be-tűt se ismerek.)

I. Lajos királynak idevonatkozó levele így szól: Ludovicua BÍ verő communis Olachus aliquem nobilem honiméin in publico maleficio inculpans non possit totaliter per nobiles suam probare actionem, tunc probationem ipsam faciat, prout potest, videlicet per nobiles vei per Kenezos, aut per conununes homines seu Olachos usque ad plenarium numerum quinquaginta nobilium, ubi unusquisque Kenezus, per nostras litteraa regales in sno Knezatu roboratus, pro unó verő nobUi acceptetur, communis autem Kenezus pro villico fidei unius fertonis computetur, et communes homines seu Olachi recipiantur pro hominibus fidei medii fertonis in Ap-probatione praenotata stb.¹⁾

¹⁾ Fehér T. 9. Y. 3. p. 652.

Hogy valaki azt ne gondolja, hogy mivel az idézett levél az Oláhokról általánosan szól, nem egyedül királyi, hanem magánosok Oláhait is kell abban érteni, megjegyzem, és figyelmeztetem az olvasót, hogy az Erdélyi egész nemesség a maga Oláhai ellen nem tette a panaszt, minthogy azok jobbágyaikon I. Lajos korában már nagy hatalmat, sőt sokan vérhatóságot is gyakoroltak.

Azonkívül a király a maga és magánosok jobbágyaival különösen rendelkezvén, az Oláhok neve alatt se a maga jobbágyait se a magánosokét nem érthette, végre a hol csak magános ur Oláhairól van szó, mindenhol így említetnek jobbágyionos Oláhi p. o. I. Lajosnak 1377. kelt levelében, mely így hangzik: Ludovicus Rex stb. Cum nos Ven. in Ch. P. Gublinum Episcopum Ecclesiae Alben. Transilvaniae, ac Capitulum Ecclesiae ejusdem in libertatibus ejusdem Ecclesiae antiquū in facto Adjudicationifl Jobbagyonum ipeorum velimus Ulibatae conservare; ideo ! praecipimus ZUZ libertate úti pacifice permittatis, nulla facta novitate nec contra ipsam libertatēm ipeoe ad faciendum judicium ex parte suorum Jobbagionum aeu Olacborum (Valachorum) ad quorumque instantiam compellatis. Dátum in Diosgyeur. A. D. MCCCLXXVII.¹⁾ Ugyan ezt bizonyítja Mária királynénak már máshol idézett 1393. kelt levele ²⁾

Jegyzet Gróf Kemény József a tudományos gyűjteménynek 1830. évi 3-ik kötetében a 101. lapon, ezen iratból az Erdélyi Oláhokról így szól: Oláh és Jobbágy egyértelmű nevek voltak, a jobbágyság pedig igen terhes volt régi időkben, tehát az Oláhság

¹⁾ Fejér T. 9. v. 6. p. 143.

²⁾ Fejér T. 10. v. 8. p. 187.

sorsa nem a legkellemetesebb volt. E Syllogismus külalakjára is hibás, de tartalmára még hibásabb.

45. §.

Az idézett levelekben világos szavakkal nem foglaltatik, hogy a Kenezek bírák is voltak, de nem kétkedik arról senki, a ki tudja, hogy az ős kor az igazgatást a bíróságtól nem tudta megkülönböztetni; a bíróságot minden hatalom forrásának tekinté, azért kevés kivétellel a bírót hadiparancsnoknak is tartá.

Zsigmond királynak 1394. kelt következő levele szerint: Nos Sigismundus quod nos tūm pro fidelitatibus et obsequiis fidelis nostri dobre Olahy, tili Iwan do Késnek, per ipsum tūm et in ad humillimas supplicationes fidelis Bostri viri magnifici domini Frankonis Vojvodae Transilvani pro eodem Dobre Majestatis nostrae porrectis Kneziatum ejusdem Sylve nostre Lesznek vocate in pertinentiis castri nostri Deua nuncupati existentis, habitationibus prorsus destituti, cuidam colli seu monticulo Kishavas vocato, ut fertur, contiguae, quam quidem sylvam duo rivuli uterque similiter Lesnek vocati circumdari perhibentur, cum quibusvis ejusdem Kneziatus utilitatibus \simeq memorato Dobre — damus — hac tamen Conditione inteijecta, ut idem Dobre ac ejus haeredes castellanis et vicecastellanis praefati castri nostri Deua pro tempore constitutis praetextu dicti Kneziatus et eius utilitatem adinstar..... Kneziorum ad dictum castrum nostrum Deua spectantium debita obsequia et servicia ac solutiones consuetas exhibere teneantur. 1394.¹⁾ Hunyad vármegyében Déva vidékén lakó Oláhok Kenezői a várnagy hatósága alatt álltak, de úgy látszik, hogy e levélben ezen soroknak: ut idem Dobre praetextu dicti Kneziatus et eius utilitatem adinstar (hézag: hihetőleg aliorum) Kneziorum ad dictum castrum nostrum Déva spectantium debita obsequia et

¹⁾ Fejér T. 10. v. 3. p. 139.

servitia ac solutiones consuetas exhibere — teneantur Csak az az értelme, hogy a Kenezek Oláhaikkal együtt tartozásaikra nézve voltak a várnagy alá rendelve, a bírói hatóságot pedig a Kenezek a várnagytól függetlenül gyakorolták.

Azonban ha megengedjük is, hogy miután a régi várszerkezet megbomlott, s a királyi várak is hajdani terjedelmes tartományuk maradványaival együtt a magános urak váraihoz hasonló uradalmakká váltak, a királyi Oláhok is ekkor talán némely kiváltságaik fennhagyása mellett a vár tartozmányai közé számítottak, és a Castellan uradalmi bírói hatósága alá rendeltettek; koránt se következik, hogy az előtt is a vár emberei, s a vár ispán vagy várnagy hatalma alatt álltak.

46. §.

Az Oláhoknak hajdan Vajda nevű főnökeik is voltak; IV. Béla királynak a Szörényi Bánság és Cumania iránti adomány levelében Linyói és Szeneslaus Oláhok vajdái említetnek, s mindenik egyszerű Knez volt. Vajda hadvezért jelent, és nem tartomány igazgatóját,¹⁾ a képes krónikában Bogdán Marmarosi Oláhok Vajdájának neveztetik; I. Lajos király 1365. évi levelének kivonatában, Balk Marmarosi Vajdának neveztetik; I. Lajos király 1370. évben a Leleszi Conventhez szóló iktató parancsában a Moldvából ide költözött Szász Oláhot Vajdának és udvari barátjának; nemkülönben ennek fiát is Balkot Vajdának nevezi; ugyanazon Balk egy 1381. évi level kivonatában Vajdának és Marmarosi Ispánnak

¹⁾ Katona História dúcom. p. 37.

mondatik; Mária királyné 1383. évi levelében Szaniszlót Kerecőkei és Buchniczei (Marmarosban) királyi Oláhok Vajdájának nevezi.

Zsigmond király 1387. évi adomány-levelében Balk és Drágosch vajdákat nagyságos férfiaknak és többi méltóságaik közt Székelyek Ispánjának nevezi Magnificorum virorum Balk et Drag Vajvodae inter ceteros honoros Comitum siculorum.

Vége kiki tudja, hogy a Moldvai és Havasalföldi Oláh néptársulatok fejedelmei is Vajdáknak nevezettek.

47. §.

Az Oláhok valamint a Knezt úgy a Vajdát is a tót ajkú népektől kölcsönözték. A Magyar királyoknak Erdélyországi hadvezéreit pedig az Erdélyi számos Oláh nép nevezte el Vajdának, mely nevezetet utóbb a magyarok elfogadták.

A Bíboros ugyan úja: Turcarum gens olim Chaaariam habitabat in loco, cui cognomen Lebedias a primo ipsorum Boebodo; quinomine quidem Lebedias, dignitate veró quemadmodum reliqui ejus successores Beobodus vocabatur — erantque gentes eorum septem, et principem habuenmt, séd erant inter ipsos Boebodi quidam, quorum primus is, cujus supra mentionem t'ocimus Lebedias; az is bizonyos, hogy *Boebod* görögösített *Voevod*, abból pedig a *Vajda* származott; de ki higyje a Bíborosnak, hogy a Magyarok — mikor még se tót ajkú, se Oláh népekkel össze nem keveredtek, hanem magának a Bíborosnak, és attyának a bölcs Leónak is tanúsága szerint tisztán és önállólag nomadizáltak, — hadfőnökeiket saját nyelvükön nem *Vezéreknek*, hanem *Vajdáknak* nevezték.

A Bíborosnak ezen elnevezése csak abból származott, mivel a mint Pray megjegyzi, ő a Magyarokat az Oroszok által ismerte meg, ezek pedig természetesen a Magyarok hadfőnökeit a magakéhoz hasonlítván, a maguk nyelvén Voevodoknak nevezték, A magyarok laktak Dákország romjain tót ajkú nemzetekkel vegyest szerteszt, s mivel az Oláhoknak mindig és mindenhol Vajdáik voltak, tehát ezek nevezték el Tuhutumot és utódait is Vajdáknak, kiknek Erdélyben kezdetben számosabb Oláhjai lehettek, mint magyarjai.

48. §.

Kálmán királynak két kegylevele végén az udvari főtisztok közt említetik Mercurius Princeps ultrasilvanus.) Hogy ezen név alatt a király Erdélyi főtisztját kell érteni, ' s a Princeps nem más értelemben veendő, mint a melyben a királyok főtisztjeiket ős leveleikben sokszor *Frincipes* nevezik, senki se kételkedhetik, az az tehát *Princeps ultrasilvanus* annyit jelent, mint *Erdélyi Jóember*.

Ezekén kívül Imre királyig az Erdélyi királyi főtiszt se az eddig világra hozott levelek végén, se derekán, se elején, se egy, se más néven nem említetik. Imre királynak csak néhány leveleiben,²⁾ azután gyakran, utóbb pedig mindenkor Vojovoda, Vajovoda, Vajvoda címeztetik.

Már ha az Erdélyi főember Tuhutumtól fogva mindig és minden ember nyelvén a Vajda címet és elnevezést viselte, miért nem címeztetett Kálmán ki-

¹⁾ Fejér T. 8. p. 48. 69.

²⁾ Fejér T. 2. p. 349. 383. 887.

rálynak előbb idézett két ős levelében is Vojvoda? ennek más okát alig lehet adni, mint azt, hogy a Vajda név az Oláhok utánzására a Magyar nép által kicsinyenként fogadtatott el, és lett általános, a midőn pedig ez megtörtént, a királyi Kancellária is magát ahhoz alkalmazta. A történet Íróink közül egy se nevezte se a hét vezért, se magát Álmost vagy Árpádot Vajdának.

Az 1618. évi 30. czikkely Egerszegi, Nempty és Szécsi szigeti várak Vajdáiról emlékezik, én egy cseppet se kételkedem, hogy a mondott várakban Oláh őrség volt elhelyezve; s hihetőleg azokból a Horvátországi Oláhokból, kik Zala vármegye széleihez, a hol a nevezett várak léteztek, igen közel számosán letelepítve voltak, a Magyar fegyvereseknek Erdélyen kivittl sehol se volt Vajdájuk, az Oláhoknak pedig mindenfelé. Az azonban sokszor történt, hogy akisebb Oláh csapatoknak parancsnokai Magyarok voltak, kik mint ilyenek szinte Vajdáknak nevezettek.

Az eddig idézett levelek szerint a Szörényi, Moldvai, Havasalföldi Oláhoknak, valamint a Mararosziaknak is voltak Vajdáik, hanem az Erdélyieknek nem; ennek okát onnét lehet értelmezni, hogy a Magyar királyoknak Erdélyi főemberei egyszersmind mindég az Erdélyi Oláhoknak Vajdáik is voltak, az az hadvezéreik, nem mondom, hogy egyedül csak az Oláhoké voltak, hanem hogy azoké is voltak, mivel Erdélyben az Oláhoknak külön főemberük nem volt.

Erdélyben az egész hatalom, úgy mint a vármegyék, Szászok és Székelyek Ispánjainak hatalma a Vajdának mint királyi Helytartónak volt alárendelve, azért kétség kívül a Kuézek igazgatósága s bírósága

is annak főfelügyelete alatt volt; és mint I- Lajos királynak leveléből kitetszik, a vérhatalmat azon időben az Oláhokon a Vajda gyakorolta.

Végre noha egy levélre se tadok hivatkozni, mely a Knézek alvezérségét bizonylítja, mind az által a névtelen jegyzőnek — a Bolgárok három Knézeinek a Ólad elleni csatában történt el esésére! li — tudósításából hihetőnek vélem, hogy mind az Erdélyi Oláh fegyvereseket az Erdélyi Vajda hadában, mind a Marmarosiakat a Marmarosi Vajda seregében, a saját Vajdájuk főkormányja alatt Knezek igazgatták, legalább a legrégebb időkben.

49. §.

Szirmai s annak nyomán Duliskovits azt tanítja, az Oláhok kerületenként Knézek, helységenként pedig Vajdák által igazgattak. De a Vajda név értelme ellenkezik ezen állítással s az előhordott levelek is ellenkezőre mutatnak, mert Bogdán a Moldvai Statusnak alapítója, és Szász I. Lajos királynak udvari barátja, Drág és Balk nagyságos férfiak, csak nem voltak falu bírái? s a Moldvai és Havasalföldi Statusok Fejedelmei a falusi bíró czimével nem tiszteltettek meg.

A Knéz lehetett több vagy kevesebb helységnek sőt Zsigmond király levele szerint egy helységnek is igazgatója, azért nem lehet mondani, hogy az Oláhok kerületekre voltak osztva. IV. Bélának és Mária királynénak levele szerint a Vajdák lehettek egyszersmind Knezek is, sőt a Vajdák Knezekből választattak, vagy neveztettek, a mit azonban bizonyosan meg-

határosai, s az egész rendszert valamint más régiségeket tellyeeen felvilágosítani nem lehet

50. §.

A nevezett írók a Knezeket Soltészekhez hasonlítják, s e hasonlat annyiból helyes, hogy a Knézség agy mint a Soltészség firól fira öröklésképen szállott, s a Knéz valamint a Soltész örökös biré és adószedő lévén, Mária levele szerint az adónak fele az ő járandósága volt

De a Knézség régicbb mint a Soltészség, legalább hazánkban bizonyosan, mert a névtelen jegyző Bolgárok Kenézeit emlegeti, IV. Béla király pedig Magyar birodalombeli Oláhokéit. Ellenben a Soltészságnak a XIII. század közepénél előbb honunkban semmi nyoma, és ül. András királynak idejénél régiebb Soltész levelet nem találunk. Az elsőt Boleszló Krakói fejedelem állította fel a Szepesség szélén Podoliában s csak azon század végén utánozták azt némely magánosok szinte Szepességben; királyaink pedig Soltészságokat a XIV. század előtt nem alapítottak. Tehát az Oláhok Kenezisége nem a Németek Soltészságának utánzása. A Keneziségnek eredete valószínűleg *ur* és *szolga* közti viszony volt, mert a nomadizáló fél vad népek ennél egyebet nem ismertek. A Keneziségre alkalmaztatott az, ki nomadizáló Oláh csoportot (a miilyenek még akkor Erdélyben is voltak, annál inkább Moldvában és Oláhhonban) szerzett az erdő kiirtására, és ottani megtelepülésre; ki valamely elhagyatott s még miveletlen föld megszállására ajánlkozott; vagy ha már Kenéz volt, a Kenezisége alatt nomadizáló csoportjával a kimutatott erdőirtást

és megtelepedést elfogadta, az eredeti Keneziségeben megerősített; és innen eredet a különbség Erdélyben a királyi kegyleveleB Kenezek és kegylevél nélküliek között

Egy Soltész alá egy helységnél több rendelve nem volt, s mivel királyi Soltézságról^ és magános úri Kneziségről levelet nem ismerünk, szükségkép következtetnünk kell, hogy a királyi Oláhoknak voltak Knezeik, a magános urak német és tót alattvalóinak pedig Soltésszaik; de azt későbbi időről erősíteni nem bátorkodom, mert midőn a királyok Oláhakat eladományozták, a Knezek valószínűleg nem szűntek meg, hanem inkább azt tartom, hogy az eladományozott Oláhoknak Kenezei ez után a magános urak kezeibe kerültek, s azok mindaddig léteztek, még lassanként az Oláhok a többi jobbágysorsára jutottak. Az is megtörténhetett, hogy magános urak Oláh gyarmatosok szerzésében a Knéziségeket utánózták, s azon esetben a Soltézság és Knéziség közt az a különbség maia fenn, hogy az első osupán magános intézmény, a második vegyes volt.

51. §•

A mi a királyi Oláhok tartozását illeti; az Erdélyiek IV. Béla királynak Esztergomi két rendbeli kegylevele szerint különféle állatokat tartoztak adni. *Similiter in decimis percipiendis regalium proventuum ex parte Siculorum et Olacorum in pecoribus, pecudibus animalibus quibuslibet exceptis terragiis Saxonum.*

I. Lajos királynak 1360. évi adomány-leveléből az tűnik ki, hogy a Marmarosiak valaminek 50 részét fizették, *quasdam villas nostras Olachales Zalatina et Sugotugfalva vocatas in Marmarosio existentes cum omni-*

boa eorum fructuositatibus, proventibus nostri quinquagesimalibus, collectis, debitis, et alia utiütatibus universis novae donationis nostrae titulo dedimus.

Mária királynénak 1383. évi Kenezi adománylevele a Szatmáriakat és Bereghieket illetőleg szinte az 50 részt említi, hogy említett János, Sándor és István (Kenezek) az 50 részbeli összeszedéseknek felét mindenkor és minden esztendőben az Oláhoktól tartozzanak adni, és szolgáltatni a mi Felségünknek. Szirmai Antal írja, az Oláhok közül a Bereghieket és Szathmáriakat kivévén, földesurának raindenik évenként adott egy nyusztbört, vagy helyette egy arany forintot, azonkívül a juhoknak és kecskéknek ötödikét, három tyúkot, egy ludat, egy császármadarat, 10 tojást, e mellett négy gazda összefogván sót vagy bort három napi földre vinni, vagy helyette összeséggel két arany forintot fizetni tartozott.

Végre a Derneszi Prépostság alapítvány-levelében ezek olvashatók:¹⁾ In oltrasilvanis partibus sunt homines, qui debent per annum dare viginti martures, centum corrigiaa et unam pellem ursinam et unum corau bubái intim. I. Ferdinand királynak 1554. éven —a Székelyeknek adott kegylevele szerint ezek a legrégebb időkben is a király koronázása, házassága és első szülöttjeinek születése alkalmával egyenkint a királynak egy ökröt adni köteleztettek a divis Regibus Hungáriáé antecessoribus nostris ab omnipenitus censu, sive taxa pecuniaria solvenda exempti fmsent et liberi ac vera nobilitate usi fhissent hoc dempto, quod singuli eorum tempó re eoronationis ac nuptiarum nec non nativitatís primogeniti filii regum Hungáriáé unum bovem Regi dedissenb

¹⁾ Fejér T. 2. p. 104.

52. §.

Ezen leveleket egybevetve, egyiket a másiktól értelve következtethetjük, hogy IV. Bélának levelében a pecoribus alatt a Székelyeknek ökrei értetnek; a pecudibuB az Oláhoktól járó kecskéket és juhokat jelenti; 1. Lajos és Mária leveleiben az 50-ed rész föld termékeire nem alkalmazható, minthogy a mondottak szerint az Oláhok inkább baromtenyésztők, mint földmivelők voltak, sőt ma is azzal foglalkoznak inkább, mint földmiveléssel. A juhoknak és kecskének ötvenedikét kell érteni, és pedig általában öregének s aprájának évenkénti összeolvasása szerint, mert különben csekélységre ment volna az 50-ik gida és bárány.

53. §.

Utóbb ez megváltozott, s a gidákból és bárányokból ötödöt adtak; IV. Bélának levelében az animalibuB quibuslibet kifejezés alatt nyuazt- és medvebőrt és bölényszarvat kell érteni; a Demesi Prépostság alapítványlevelében az in ultrasilvaniB partibus homines Oláhok voltak, kik a Prépostságnak adományoztatván, valamint a királynak azelőtt, úgy a Prépostságnak is utóbb nyuszi- és medvebőrt s bölényszarvat adóztak, a *bubalus* alatt *bölényt* kell érteni, mert a bivaly szarva haszonvehetetlen, a bölényé pedig becses; mit is kerestek volna a bivalyok Erdélynek rengeteg erdei és bércei közt, ezek inkább a mocsáros róna földet szeretik.

Utóbb a nyuszt hajdani ismeretes sűrű használata által igen megfogyott, azért azt készpénzzel megváltani szabad volt; a medve és bölény méginkább

kevesedett, azért az a tartozás egészen megszűnt, és hihetőleg a juhokból és kecskékből a tartozás azért emeltetett fel; a só szállítás régi lehet, mert a Demesi alapítványban is előfordul az Erdélyből a só szállításnak kötelessége, a bor, tyúk, lúd és tojásbeli tartozás későbbi.

54. §.

Végre az Oláhok külön katonaságot köteleztettek állítani, s erről kételkedni nem lehet, mert valamint mindenféle sorsú emberek a hadseregben részt venni tartoztak, úgy az Oláhok se voltak attól mentek, és mivel külön állású számos jövevény néposztályt alakítottak, külön katonaságot állítani köteleztettek, némelyek vitézségükért és hív szolgálatukért megnevesítették, legnagyobb részt adományozás útján; a többség pedig időjártával részint magános jobbágyokká, részint a későbbi várrendszer következtében királyi közönséges jobbágyokká lettek. Hogy már hajdan sok Oláh megnevesített, bizonyítja Stibor Vajdának az 1399. évről kelt következő tartalmú levele *Stiborius* Vojvoda Transilvanul comesque de Zolnuk universie et singulia nobilibus tam ungaris quam Olachis, caatellania et vice caatellania salutem cum omnia boni augmento. ¹⁾ Dátum Cibinii Anno Domini M.CCCXCIX.

Azután a megnevesített Oláhok azon kiváltságos osztályhoz számítottak, melynek földén t L a Magyarok, Székelyek vagy Szászok földén lakhelyet választottak, vagy ingatlant birtokoltak. Erdélyben 1848-ban körül belül 8000 nemes volt Oláh származása.

¹⁾ Fejér T. 10. V. 8. p. 710.

Az Erdélyiek az Erdélyi Vajda zászlója alatt, a Marmarosiak és a Temes vidékiek saját Vajdájuk vezérelte alatt állottak a király hadában.

A későbbi időkből Zsigmond királynak hadi lajstroma már bizonyos adat arra, hogy mind az Erdélyi Oláhok mind a többiek külön csapatot állítottak; és Erdélyben sem számítottak a vármegyék zászlóaljaihoz, hanem valamint a Szászok és Székelyek külön említetnek, úgy az Oláhok is külön; Saxones, Sicuti, nobiles, Valachi partium Transylvaniae cum potentibus Comitatus Bihariensis, Szatmariensis, Marmarosiensis de Ugocha stb. A Magyarhoni Oláhok szinte nem számítottak a vármegyék zászlóaljához, hanem azoktól megkülönböztettek. Comitatus Csanádiensis, Krassóviensis, Zaránd, de Torontói, Despotus cum quantis potest Valachis stb.

Nemkülönben ugyan ezt bizonyítja a Kolosmonostori Conventnek egy levele az 1437. évből. Conventus Monasterii B. Máriáe Virginiae de Clusmonstra ad universorum notitiam volumus pervenire, quod nobiles viri Ladislaus filius Benedicti Farkas, Paulus Magnus de Vajdaháza vexillifer universitatis regnicolarum Hungarorum (nobilium) et Valachorum Transilvaniae, parili voce detexerunt;') továbbá ugyan ezt bizonyítják több törvényeink is, úgy mint: árván született László 1454. évi Decretumának 9. cikkje; Et simiüter Philistaei Comani Valachi et Tartari connumerati debeant exercituare, in corpore juris; I. Mátyás király 1459. Decretumának 26. cikkje: Item quia quam Valachi Rutheni et Sclavi fidem Valachorum tenentes rustici, qui alias ad lucrum Comerae Regiae numerari asveti non fuissent, tales tórn regales quam

1) Pray Annales ve teres Humorom p. 168.

aliorum ad praesentem exercitum connumerari debeant, et inaper prout et quemadmodum alias exercituare teneantur.¹⁾ Ezen utolsó törvényből kiviláglik, hogy az Oláhok a hadi szolgálatot különös mód szerint tevék; ezen rendkívüli alkalommal azonban megszámitattak és valamint más jobbágyok húszán egy embert állítottak.

Egyszersmind az is kitetszik, hogy ezen időben a magánosok Oláliai a katonáskodásra nézve a királyiakhoz hasonlítottak. Én a magános urak Oláhinak ezen állapotát abból származottnak vélem, hogy a királyi Oláhok már ekkorra nagy részint magánosoknak oda adományoztatok, mire mindjárt számos példákat hozandók fel, s azok a magánosuk birtokában is a hadi szolgálatra nézve az előbbi mód mellett maradtak.

56. §.

Az Oláhok a kincstári nyereséget (lucrum Oamerae), mely eredetileg egészen más volt, ekkor azonban, sőt jóval előbb már bizonyos királyi adóvá fajult, nem fizették azért, mivel az Oláhok különös hadi szolgálatot tettek; hanem a birtokért adóztak a királyiak a királynak, a magánosokéi ezeknek.

57. §.

Véleményem szerint az Oláhok külön hadi szolgálatának a Dózsa-féle zendülés vetett véget; ezen időben már lassankint a királyiak a király által eladományoztatvák, magános urak hatalma alá kerültek, s a többi jobbágyokéval egyenlő sorsra jutottak;

¹⁾ Vestigia Comitínr p. 342.

a kikkel egylitt a királyi Oláhok is a zendülésben nagy részt vettek, s azért a mondott Dézsa-féle zendülés után kivétel nélkül mindnyájan örökös jobbágy-ságra kárhoztattak, s valamennyinek a fegyvertartás és hordás szorosán megtiltatott,¹⁾ különösen pedig a Vajdák mind megszüntetettek, az 1514. évi Decretum 46. cikkjének szavai ezek: *Item, quod Vojvodae et Besliao in partibus inferioribus constituti cessent et deleantur.*

Arról hogy az Oláhok a zendülésben nagy részt vettek, már csak azért se lehet kételkedni, minthogy ők olyan merényekre mindég hajlandók voltak; nevezetesen az 1514-i 34. cikkely szerint, a Marmarosi nemesség is társa volt a jobbágyoknak, tehát a Marmarosi jobbágyok is felzendültek, azok pedig Oláhok voltak, sőt hogy a nemesség is nagy részint Oláh volt, több adomány-levelekből következtethető; de ki is nemesített volna ott meg, ha nem Oláhok, hiszen kevés kivétellel mind Oláhok voltak Marmaros lakosai.

58. §.

Hogy a Dózsa-főle zendülés előtt a királyi Oláhok nem voltak a jobbágy néphez hasonlók, hanem ezeknél nagyobb szabadságot élveztek, kitetszik még abból is, mert a XVI. századból, az 1557. évtől kezdve, a midőn már az egész ország Ferdinándnak hódolt, tehát az Oláhok is számos törvények hozattak, melyek rendelik, hogy az Oláhok is fizessék a királyi adót,²⁾ már pedig mi szükség lett volna az Oláhokról különösen rendelkezni, ha az Oláhok a többi

¹⁾ 1514. 60.

²⁾ 1667. 8. — 1669. 12. — 1666. 2. — 1667. 12. — 1696. 10.

jobbágyokhoz azelőtt is hasonló sorsuak lettek volna. Az 1578. 2. cikk szerint az a vélemény uralkodott, hogy az Oláhok királyi adóval nem tartoznak; miből származhatott volna ez? ha nem abból, hogy az Oláhok azelőtt külön hadi szolgálatot tettek és azért nem adóztak. Quod ad módum stb.

Ezen törvények már csak a telkes és nem telkes Oláhok közt tesznek különbséget, s az utóbbiakat nevezik pecorarii ! qui in alpibus et silvis pecora alunt qui domo cárén t, et in tuguriia habitant, et non contemnendam pecorum qu&ntitatem alunt, qui portás non habent, s az ilyenek az adónak csak felét fizetni tartoztak; különös az 1563. évi 4. cikkelynek rendelete, mely szerint: atque si istorum quispiam scienter et volente Domino suo ad tempus saltem, donec scilicet dicitio peragatur in vicina regna et provincias auffugerint, et hoc manifeste constiterit, Dominus ipse pro eo duplum solvat.

Az 1596. évi 10. cikkely fegyverrel szolgáló Oláhokat ugyan említ, de kétség kívül ezek alatt a későbbi Horvátországi Oláhok értetnek, noha Fényes Elek Horvátországba érkezöttük egy évvel előbbre teszi; ezeknek sorsát a fentebb mondottak szerint a többiektől egészen meg kell különböztetni; mert ők igen is hadi szolgálatot tettek, és maradékaik ma is végvidéki katonák.

A XVII. századból már csak egy törvény létezik az Oláhok adózásáról az 1647. évi 26. cikkely: Valachi portás non habentes taxentur, mert már ekkor egészen megszűnt azon vélemény, hogy az Oláhok adóval nem tartoznak.¹⁾

¹⁾ 1667. 18. - 1674. 4. - 1668. 4. - 1647. 86.

Mint előadtam a királyi Oláhok — milyenek kezdetben az Oláhok általában mind voltak — külön állású és hatóságú néposztályt képeztek, azok közül sokan többféle kitüntetésekben is részesítettek, úgymint: igen sokan közülök nemességre emeltettek, királyi adományozásokat nyertek, III. András király idejében Erdélyben ennek elnöklete alatt tartott Erdélyi közgyűlésre 1291. évben meghívtak; (s még azt sem lehet állítani, hogy III. András királynak országglása előtt is több ízben az országos tanácskozásban nem részesíthettek, sőt ellenkezőleg az Oláhoknak hajdani állásáról felhozottak szerint azt gyanítani inkább lehet, mint nem); mindazonáltal még is a szabadságnak és szolgaságnak őskori fogalmához képest inkább félszolgáknak mint szabadoknak tartattak, mert: igaz ugyan hogy *conditionarii* sehol se neveztetnek, de *liberi* se.

Az egész szabadsághoz többek közt az is tartozott, hogy a szabad ember semmivel se adózzék, és csak egyedül a tized nem tekintetett adónak, mivel tizedet a királyok is fizettek, mint keresztények valóságos tekintetből.

Az Oláhok a Székelyekhez, Szászokhoz és Kunokhoz igen sokban, de mindenben még sem voltak hasonlók, mert ezek soha élném adományoztattak, az Oláhok ellenben már a legrégebb időkben erre a sorsra jutottak, s az eladományozhatás volt a régi korban a legbizonyosabb jele a félszolgaságnak. Azon Erdélyi emberek, kik a Demesi papoknak évenként

20 nyusztbőrt, 100 bocskort, egy medvebőrt és egy bölényszarvat adni köteleztettek, Oláhok voltak, következve Álmos Herczeg és Vak Béla király már a Demesi Prépostságnak Oláhokat adományozott; úgy szintén 11. András király is a Barcza és Fogaras vidéki Oláhokat eladományozta; a Kerzsi Oláhokat részben szintén a Kerzsi apátságnak ajándékozta; IV. Béla király a Szörényi Oláhokat földjeikkel együtt kevés kivétellel a Jeruzsálemi barátoknak adta; I. Lajos király Drágoschnak több Marmarosi Oláh helységet adományozott; ugyan ez Déva várához tartozó Zlasd nevű Oláh helységet László nevezetű Oláhnak; egy — Kolozsvár városához közel fekvő — Oláh falut ezen városnak ajándékozott; Mária királyné pedig 1383. évben az Erdélyországi Püspöknek négy Oláh falut adományozott.

61. §.

Az eddig elősoroltakból kitűnik, hogy az Oláhok kezdetben általában nagyobb becsben tartottak, mint utóbb, különösen a második korszakban, a mikor legnagyobb részt eladományoztattak, a többi pedig az új uradalmi királyi várszerkezetbe beosztott, fennhagyatván nekik egyedül a Kenezek bírói hatósága, azután az adózásnak és katonáskodásnak külön módja, míg végre kivétel nélkül a többi uradalmi várembereihez hasonlókká, legutóbb pedig mindnyájan közönséges jobbágyokká lettek.

Az Erdélyi Oláhok 1791. évben egy latin nyelven szerkesztett könyörgő levéllel járultak IL Leopold királyhoz, mélyben kérték, hogy hajdani jogaikba visszahelyeztessenek, a melyektől úgymond nem

felsőbb hatalom vagy hatóság befolyásával és akaratával, hanem egyedül az előbbi században reájuk nehezedett balesetek által fosztattak meg; kérték egyúttal a királyt, hogy azon esetre, tía netalán O Felségének a királynak úgy tetszenék, hogy ezen könyörgő levelük tárgya az épen ez évben együtt volt országos karokkal és rendekkel közöltessék, és ezek által kérelmük érdemében némi nehézségek vagy ellenvetések gördítenének, akkor engedtessek meg nekik, hogy jogaik védelmére és egyéb sérelmeik előtejeszthetésére — e végből tartandó nemzet gyűlésen általuk közakarattal választandó — küldötteket nevezhessenek. Ezen kérelmük azonban akkor siker nélkül maradt.

62. §.

Hogy a Magyarországi Oláhok valamikor az országgyűlésre meghivattak volna, semmi nyoma sincs; de ezeknek száma a többi Magyarországi lakosok számához soha sem is volt oly arányban mint Erdélyben, azért azt, hogy azok valamikor az országgyűlési tanácskozmányban részt vettek volna, csak gyanítani sem lehet.

63. §.

Ha Hazánk és Erdélynek történelmét pártatlan figyelemmel átolvassuk, nem fogunk azon osodálkozni, hogy a hajdan nagyobb becsületben álló és némi kiváltságokkal bíró Oláhok utóbb a közönséges jobbágyok sorsára jutottak és kezdetben gyakorolt szabadsalmaiktól megfosztottak, mert Tuhutumnak tett fogadásukat igen gyakran megszegették.

A többek közt már 1434. évben a Törökökkel egyetértve a Fogarasi Oláhok az Erdélyieket elárulták, miért is a Székelyek ispánya a Brassói Szászokat felszólította, hogy az Oláhokat támadják meg.

1486. évben Mátyás király az Erdélyi nemeseknek és Szászoknak azon panaszára, hogy az Oláhoknak kegyetlenségekkel párosult kicsapongásaik és kártételeik nem szűnnek meg, az Erdélyi Vajdának szoroson megparancsoló, hogy a vétkes Oláhokat büntesse meg, s az engedelmességre fegyverrel is kényszerítse.

1514. évben Dózsa György vezérlete alatt az Oláhok a jobbágyság lázadásában mindenhol nagy részt vettek, a mint a történelemből világosan kitűnik.

A XVII. századbeli törvényeink tömvék a Horvátországi Oláhok elleni panaszokkal; többek közt, midőn I. Leopold király őket a Római egyházzal egyesülésre felszólította, az Erdélyiek felkeltek, Gyula-Fehérváron összeseregelvén Nagyszegi Gábort vezérnek választották, s akkor az országgyűlésen együtt-volt ország Rendeire rohanni s a gyűlést szétverni szándékoztak, de hadi erővel elszélesztettek.

1721. évben Hunyad vármegyében a királyi Fis-cusnak uraságától magukat erővel felszabadítani akarván, Déva várára rohantak, s onnan a csekély számú várkatonaságot elűzték, a vármegye fegyvereseinek ellentállva mindaddig féktelenkedtek, míg hadi erővel el nem nyomattak.

1727. évben az Abrudbányai Oláhság a városnak földesúri hatalma ellen felkelt, magát szabadnak állította, s csak katonaság által hozattak rendbe.

1730. évben a Toroczkói Oláhok is megtagadták földesuraiknak a jobbágyi engedelmisséget, és csak vérontás után csendesedtek le.

Végre az 1784. évben a Hóra és Gloaka zendülést a nemesség és földesurak ellen, mely mindkét hazában dühöngött, és irtózatossal indulattal véghez vitt cselekvényekben állott, elhalgatom, minthogy az úgy is mindenki előtt a történelemből eléggé ismeretes.

64. §.

De voltak előbb is, utóbb is az Oláhok között igen sok jeles és miveit nagytehetségi férfiak, kik mint láttuk, eddig is különféle kitüntetésekben részesültek. Jelenben pedig már a köznép is a kor szellemével és miveltségével észrevehetőig haladni látszik.

A miveltebb osztály pedig 1862. évben Erdélyben irodalmi egyletet, 1863. Aradon és Bukovinában román olvasó- és művelődési-társulatokat alakított A két hazában már 7 időszakos lap jelenik meg román nyelven.

65. §.

Hozattak ugyan már I. Lajos, Zsigmond, II. Ulászló és I. Nándor királyok országlása alatt, u. m. 1351. 1405. 1492. 1500. 1514. 1547. 1548. 1550. 1553. 1556. aztán Károly király idejében 1723. és 1729. években több rendbeli törvények, melyek a földesurak és jobbágyok (Oláhok) közti viszonyokat némileg szabályozták, de mind a mellett a jobbágyok sorsa mit se javult; mert az idézett törvények rendeleti az idők viszontagságai miatt részint nem fogantatosítottak, részint feledékeny ségbe mentek, míg később 1764. éven Pozsonyban tartott országgyűlésen — Mária Terézia királyné kormánya alatt — a fennhivatkozott s elavult törvényeknek az újabb viszony-

nyokhozi alkalmazása tekintetéből az előmunkálatok elkészítése megrendeltetvén, egy ideiglenes úrbéri szabály hozatott be, mely azután 1790. 1792. és 1796. törvények rendeletével bővítettett, s a dicsőségesen uralkodó V. Nándor király által 183% éven tartott Pozsonyi Országgyűlésen a rendes úrbéri törvények megalkattak, melyek a jobbágyok sorsára igen jótékony hatással voltak; érvényük pedig fennmaradt mindaddig, míg 1848. éven a földesúri hatóság, minden urbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok, dézma és pénzbeli fizetések megszüntettek, s a törvény előtti jogegyenlőség kimondatott

66. §.

Az 1848. korszakban az Erdély országi Oláhok a Magyarhoni Oláhokkal nem voltak hasonló nézetűek, 8 az előfordult eseményekben különféle módon vettek részt; az 1848 Május 30-án Kolozsváron tartott Erdélyi országgyűlésen, hol az Oláhok is képviselve voltak, a Magyarországgali Unió egyhangúlag kimondatott.

Egyéb e korszakban előfordult eseményekről szólni a történelemnek feladata lévén, itt csak azt kívántam még megjegyezni, hogy a nemegyesült Oláh vagy Román hitttek a Szerbektől legújabb időben az Egyházi ügyeikben különválván, amazoknak íőpapjok 1865. Szeptember 4-ről kelt legfelsőbb elhatározásnál fogva a Magyar és Erdélyországi görög keleti Románok Érseke és Metropolitája címet vette fel, emezeké pedig magát az 1864. Nov. hó 26-án kelt legfelsőbb helybenhagyás szerint görög keleti Egyházi Metropolitának és Patriarchának nevezi.